

HIUMAA VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE REGISTER

Hiumaa väärtuslike maastike kordusinventuur 2022

*Koostaja: Kristiina Hellström,
maastikuarhitekt, agr. dr*

Hiumaa 2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
Maastiku väärtused	3
Hiiumaa väärtuslike maastike kordusinventuuri (2022) kokkuvõte	5
Maastikupiiride korrigeerimine ja täpsustamine	5
Muudatused seoses ehitustegevuse ja planeeringutega	6
Päikese- ja tuuleenergia rajatise väärtuslikul maastikul	7
Muudatused väärtuslike maastike registris	8
Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks	8
Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas	9
Hiiumaa väärtuslike maastike register	10
Kõrgessaare osavalla väärtuslikud maastikud	12
Kärdla linna väärtuslikud maastikud	29
Pühalepa osavalla väärtuslikud maastikud	32
Käina osavalla väärtuslikud maastikud	51
Emmaste osavalla väärtuslikud maastikud	58

Sissejuhatus

Käesolev töö on Hiiumaa väärtuslike maastike kordusinventuur (2022).

Eesti Vabariigi Valitsuse 1999. aasta korraldusega nr 763-k algatati maakonna teemaplaneering “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused”. Maakonnaplaneeringu kaheks olulisemaks alateemaks lepiti kokku “Roheline võrgustik” ja “Väärtuslikud maastikud”. Hiiumaa maakonna teemaplaneering valmis 2002. a.

Hiiumaa väärtuslike maastike inventeeriti esmakordselt märtsist 2001. a kuni detsembrini 2002. a. Väärtuslike alade kohta koostati register ning pandi lühidalt kirja nende kasutustingimused ja hooldussoovitused. Töö teostas FIE Kristiina Hellström (maastikuarhitekt-konsultant). Kaardimaterjali vormistas digitaalselt Urve Pill (MTÜ Uurimiskeskus Arhipelaag). Metoodilise alusena kasutati töös Keskkonnaministeeriumi väljaannet “Väärtuslike maastike määratlemine: metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas” (Tallinn, 2001). Nii maastike inventeerimine kui registri koostamine toimus koostöös Maavalitsuse esindaja Tammo Estaga (majandusarengu osakonna juhataja). Koostööd tehti kõikide valdade esindajatega, Hiiumaa Keskkonnateenistusega (Maie Jeaser), Hiiumaa Muuseumi peavarahoidja Helgi Põlloga, Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala Hiiumaa keskuse (praeguse Hiiumaa Kaitsealade Administratsiooni) töötajatega (Ruuben Post, Kai Vahtra). 2001. a. oktoobris korraldati kõikides valdades rahvakoosolekud, kus tutvustati väärtuslike maastike määratlemise metoodikat ja eelvaliku alasid ning küsitleti osavõtjaid nende eelistuste osas. Väärtuslike maastike mõistet ja alade valikut tutvustati ka kohalikes lehtedes. Hiiumaa rahvusmaastike ehk üle-eestilise tähtsusega väärtuslike maastike väljaselgitamisel kasutati spetsialistide abi ning rahvaküsitlust.

Maastiku väärtused

Väärtuslike maastike väljaselgitamiseks tehti maastike inventuur, kus tuvastati, kirjeldati ja hinnati viit tüüpi väärtusi (allikas: “Väärtuslike maastike määratlemine: metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas” 2001, Keskkonnaministeerium):

- **kultuurilis-ajalooline väärtus (KAV)**

traditsiooniline maastikumuster (enne 1950. aastaid), maakasutus, asustusstruktuur, teedevõrk, arhitektuur; jäljed erinevatest ajalooperioodidest, muistendid, ajaloo-sündmused, kultuuritegelased jne; lisaväärtus – ajaloolise väärtusega üksikobjektid

- **esteetiline väärtus (EV)**

maastiku ilu, mitmekesisus, omapära, hooldatus/puutumatus, häirivad tegurid

- **looduslik väärtus (LV)**

looduskaitsealused üksikobjektid või väariselupaigad, looduslikud või poollooduslikud rohumaad, esinduslikud, looduskaitsealiselt väärtuslikud maastikuelemendid, inimtegevusest vähe mõjutatud looduslikud maastikutüübid

- **identiteediväärtus (IV)**

maastike tähtsus kohalike elanike seisukohalt

- **rekreatiivne ja turismipotentsiaal ehk puhkeväärtus (RTP)**

linna/asula lähedased looduslikud või poollooduslikud alad, (hooldatud alad, vähe häirivaid tegureid), maastikud ujumiseks sobivate ligipääsetavate kallastega veekogude lähedal.

Identiteediväärtuse väljaselgitamiseks korraldati piirkondade kohalike elanike seas küsitlusi.

Lõpliku valiku tegemisel arvestati järgmisi kriteeriume: alade esindatus või tüüpilisus Hiiumaa maakonnas, erinevate väärtuste suur kokkulangevus, ligipääsetavus ning alade populaarsus kohalike elanike hulgas.

Nimetatud kriteeriumide alusel jagati väärtuslikud maastikud kolme klassi:

- I klass - maakondliku, võimalik riikliku tähtsusega maastik;
- I klass - maakondliku tähtsusega maastik;
- II klass - kohaliku tähtsusega maastik.

Tabelis 1 on ära toodud koondandmed Hiiumaa väärtuslike maastike kohta.

Väärtuste hinded: 3 – väga suur väärtus; 2 – keskmine väärtus; 1 – väike väärtus

Identiteediväärtust hinnati peamiselt rahvusmaastike küsitluse põhjal: >20 häält = 3 p. (väga suur väärtus); 11-19 häält = 2 p. (keskmine väärtus); <10 häält = 1 p. (väike väärtus).

Klassifikatsioon: I kl = suur väärtus: maakondlik tähtsus, võimalik rahvusmaastik;

II kl = keskmine väärtus: maakondlik tähtsus

Rahvusmaastik (x) = ettepanek rahvusmaastike nimetamiseks küsitluste põhjal

Ala tüüp (enamike alade kohta kehtib rohkem kui üks määratlus):

- 1 – linna- või asulamaastik
- 2 – põhiliselt põllumajandusmaastik/küla
- 3 – põllumajandus- ja loodusmaastik
- 4 – põhiliselt loodusmaastik
- 5 – piirneb merega
- 6 – ajaloo kontsentraat
- 7 – sisaldab mõisakeskust või –parki
- 8 – paik, mis seostub ajaloosündmusega või omab muud sümboolset tähendust
- 9 – oluline v potentsiaalne puhkeala

Hiiumaa väärtuslike maastike kordusinventuuri (2022) kokkuvõte

2022. a vaadati üle kõik 2002. a teemaplaneeringu 41 väärtuslikku maastikku. Tänu arvutitehnoloogia edusammudele sai välitööde osa suhteliselt väikeseks jätta. Maa-Ameti kaardiserveri abil sai nii maastikke inventeerida kui alade piire täpsustada ja korrigeerida.

Ortofotodelt on võimalik tuvastada maastikumuutusi eelmise inventuuriga võrreldes, samuti tuvastada kas põld/rohumaa on kasutuses või võsastumas.

Välitöödel kontrolliti üle kohti, kuhu arvutiga nõu ei pääsenud.

Maastikupiirid korrigeeriti ja täpsustati, osalt ka muudeti. Sealjuures arvestati valla koosolekutel tehtud ettepanekuid.

Kaks maastikku (Kalana ja Kiduspe) arvati nimekirjast välja.

Algsed kirjeldused kaasajastati.

Hinnangud jäid üldiselt samaks v a loodusliku väärtuse osas, kuna looduskaitse- ja loodushoiualade piire on vahepeal muudetud ja uusi kaitse- ja hoiualasid tehtud.

Korrigeeritud piirid digitaliseeris Jürgen Vahtra, GISPLAN OÜ. Piiride andmekiht on lisatud Hiiumaa valla koostatavale üldplaneeringu kaardile. Originaalide joonised (jpg-formaadis) on käesoleva töö autori valduses ja vajadusel kättesaadavad.

Maastikupiiride korrigeerimine ja täpsustamine

Piiride täpsustamise põhimõtteks oli, et täpsemad alusmaterjalid võimaldavad paremat piiritlemist. Kasutati Maa-Ameti erinevaid aluskaarte, ortofotosid, reljefikaarti ning rakendustest: looduskaitse, kultuurimälestised, ajaloolised kaardid, Fotoladu, pärandkultuur. Täpsustuste mõõtkava jäi 1:20 000 kanti.

Piiride täpsustamisel järgiti võimalusel kaardil ja looduses tuvastatavaid joonelemente (teed, jõed, kraavid, kõlvikupiirid, külapiirid, liinitrassid jms).

Üldine mulje 2022. a inventuurist on, et nii põllumajandusmaastikul kui küldes on näha Euroopa Liidu põllumajandustoetuste ja fondide positiivset mõju. Võrreldes aastatuhande vahetusega, on näha hooopis vähem söötis põlde, lagunevaid hooneid ja viletsaid teid. Põllumajandusmaastik on nüüd valdavalt kasutuses, eriti suuremad põllumassiivid ja rannaniidud. Suure maastikumuutusena tuleb märkida ka looduskaitsele väärtuslike rannaniitide ja loopealsete taastamist ja uuesti karjamaadena kasutusele võtmist viimase 5 aasta jooksul.

Teisest küljest on väga palju muutusi metsade osas. Hiiumaa suurtest ja varasemalt üsna loodusliku ilmega metsamassiividest (kohati ka väga vanadest loodusemetsadest) on

lageraiete tõttu saanud ortofotol tuvastatav “maleruudustik”, seda nii riigimetsa kui ka erametsa osas. Erametsades on väga palju lagedaks raiutud kunagisi metsaheinamaid ja -karjamaid. Vanad metsad on alles kaitsealadel, mujal on oluliselt vähenenud ja killustunud.

Kärdla ja külade kohalikud elanikud on teinud hulgaliselt ettepanekuid nn KAH metsade osas. Need on linna- või külalähedased metsad, mis pole looduskaitse all. Neid soovitakse säilitada puhkemetsana ning seetõttu majandada püsimeetsana või vähemalt säästlikumalt kui tavalisi majandusmetsi. Neid KAH-metsa ettepanekuid on arvestatud ka väärtuslike maastike piiride täpsustamisel.

Kaitse- ja hoiualad jäid jätkuvalt väärtusliku maastiku sisse juhul kui on puhkemajanduse mõttes olulised ja külastatavad kohad.

Muud metsa jäi väärtusliku maastiku piiridesse siis, kui tegemist oli nt teeäärse või külalähedase vanema metsaga või polnud otstarbekas seda paiknemise tõttu maastikust eraldada.

Kui võimalik, jäid piiridest välja suuremad lageraie-alad ning noorepoolse männikuga kinnikasvanud endised karjamaad. Viimased jäid alade sisse juhul, kui on tegemist potentsiaalselt loodusliku väärtusega aladega – ehk siis võimalikud taastatavad rannaniidud ja loopealsed.

Nt Sõru – Hindu – Tohvri maastikul on välja arvatud Sepaste MKA ja männimetsa (endist karjamaad) Hindu-Tohvri ja Sepaste vahel, samuti rannaniidud Suurlaidu ja Vähelaidu vahel, mis on arvatud Vanamõisa maastiku alla.

Kärdlas täpsustati piire võttes aluseks 1941. a aerofotolt paistva tänavavõrgu ja hoonestuse. Lisati mõningad hiljem ehitatud väikeelamute alad, mis sobituvad varasema mõõtkavaga.

Muudatused seoses ehitustegevuse ja planeeringutega

Peamised konfliktid maastike väärtuste osas on praegu seotud ehitustegevuse, suuremate kinnistute kruntideks jaotamisega ja kehtestatud detailplaneeringutega. Konfliktne on ehitiste planeerimine lagedale põllu- või rohumaale ning samuti põliste metsaaladele.

Maastiku avatus ja vaated on omaette väärtus, mida sobimatute ehitistega rikkuda ei tohiks. Ühele perele ilusa vaate kindlustamisega võetakse see sageli kellelki teiselt ära. Väärtuslikku põllumaad on mõtet ehitistest säästa ka majanduslikel põhjustel, kuna seal on võimalik kasvatada toitu.

Vt nt uuring “Asustuse arengu suunamise ülesande lahendamise võimalused maakonna-planeeringus” (Puusepp ja Paaver 2014), kus soovitatakse vältida uute tiheasumite kavandamist ja olemasolevate tiheasumite laiendamist väärtuslikele põllumaadele ja metsaaladele, kui selleks ei leidu väga kaalukat põhjust.

Hiiumaal on suvekodude planeerimine ja rajamine probleemne näiteks Kõpu poolsaarel, Tahkunas ja Kassaris (tükeldatud põllumaad Orjaku külas).

Kärdlas oleks vaja laiendada linna piire, et arendada nii äritegevust kui elamuehitust.

Suuremad muudatused on järgmised:

Väärtuslike maastike nimekirjast arvati välja kaks – Kalana ja Kiduspe külamaastikud Kõpu poolsaarel.

Kalana on täielikult kaotanud oma traditsioonilise ilme ja muutunud suvituskülaks. Planeeringutega on kaetud suur hulk väikekrunte nii riigimetsas kui endistel talumaadel ja isegi rannaalal sadamast lääne pool. Uusi ehitisi tuleb järjest juurde.

Ka Kiduspe on kaotanud oma traditsioonilise ilme ja muutumas suvituskülaks. Uusi elamuid tuleb järjest juurde ja põllumajanduslik maakasutus pea täielikult puudub.

Oluliselt muudeti piire Kärdla – Hausma – Heilo ja Sääre – Suursadama maastikul. Sealsed elamuehituseks planeeritud endised põllumaad ja osa külamaastikest arvati väärtusliku maastiku piiridest välja.

Päikese- ja tuuleenergia rajatised väärtuslikul maastikul

Säästva arenguga seotud roheline energia arendamine on kahjuks konfliktis maastike esteetiliste väärtustega.

Päikesepaneelid on tehnilise iseloomuga rajatised, mis tõhusaks tootmiseks nõuavad üsna suurt pinda. Konflikt tekib esiteks ilusate maastikuvaadetega, teiseks põllumajandusliku kasutuse osas (teoreetiliselt võiks paneelide alal muidugi lambaid karjatada). Huvi päikesepaneelide paigaldamiseks on üsna suur ja kasvamas.

Väärtuslikel maastikel võiks lubada päikesepaneelide paigaldamist maanteed ja külateede (avalikult kasutatavate teede) äärde juhul, kui need ei riku maastikuvaateid, jäävad pindalalt alla 300 m² ning kõrguselt alla 4 m.

Tuuleparkide puhul on valdav enamus kohalikest elanikest nende vastu, kuna kardetakse nende häirivat mõju (müra, visuaalne reostus, mõju rändlindudele jne). Tuulepark moodustub juba kahest tuulikust, mis on kõrgemad kui 30m. Väiketuulikute (alla 30m) püstitamiseks üldine huvi praegu puudub.

Väärtuslike maastike osas võiks lubada detailplaneeringu alusel püstitada väikest elektrituulikut suurematesse sadamatesse (Heltermaa, Sõru).

Ka võiks lubada ühe väiketuuliku püstitamist koduõuele, kui see ei jää häirima maastikuvaadet avalikult kasutatavalt teelt (jäab metsa taha) ning hangitakse naabrite nõusolek.

Muudatused väärtuslike maastike registris

Maastike kirjeldusi registris on lühendatud teabe osas, mis niigi tänapäeval kõigile kättesaadav internetis. Ka on palju koduloolist teavet ilmunud trükistes, mida pole mõtet registris korrata.

Seadustest tulenev, nt kaitsealuste objektide kohta, jäi samuti tekstist välja.

Registris kasutustingimusi (kui seadusest tulenevaid) enam kirja pandud pole. Soovitused on kahte tüüpi:

- soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks
- soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas

Üldplaneeringusse on sealt võimalik võtta sobilikke kasutustingimusi ja ülejäänud jäävadki soovitusteks.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks

Tundlikus (traditsioonilise ilmega) külamiljões tuleks hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Kõikjal tuleb uusi hooneid hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Kadaka, männi, kase jm lehtpuudega võsastunud kuivemad rohumaad sobivad hästi elamuehituseks, sest puistut harvendades saab luua meelepärase vähest hooldust nõudva “valmis” haljastuse. Haljastus loob hoonete ümber privaatsuse ja sulgeb vaated teedelt.

Uued põllumajandushooned tuleb samuti hoolikalt maastikku sobitada ning vajadusel nende ümbrus haljastada.

Vältida tuleks ehitamist põllumassiividel (v a servaaladel, kui see on sobitub küla struktuuriga) ja lagedatel rohumaadel (sh lagedad looniidud), endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida tuleks ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida ehitamist vanadel metsa kasvanud niisketel puisniitudel.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde (v a väiketuulikud suuremates sadamates).

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde (v a < 300m² pindala ja < 4m kõrgusega rajatiste puhul, mis ei riku olulisi maastikuvaateid).

Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas

Avatud põllumaa ja kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele. Erandina on lubatud meetmed suurte põllumassiivide mitmekesistamiseks – nt väiksema puistu v põõsasriba istutamine.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsिमetsana.

Loometsi majandada püsिमetsana. Kui see pole võimalik (lauskuusikud), siis vähemalt vältida üle 2 ha suurusi lageraieid. Noorema püsिमetsa hooldamisel eelistada mändi ja lehtpuid, kuna kuusk haigestub kergesti lubjarikkal mullal.

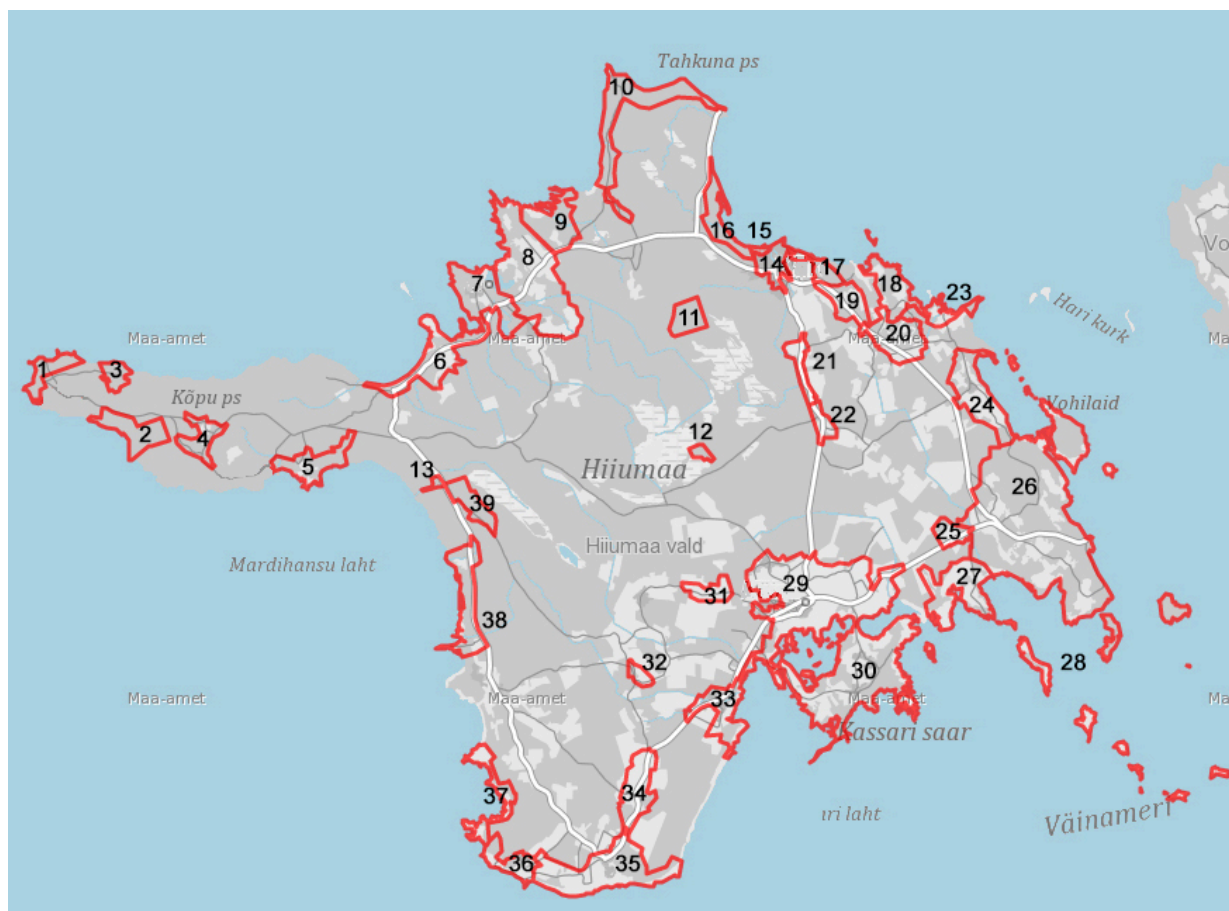
Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsिमetsana või taastada (nt kaitsealadel), kui on tagatud edaspidine hooldus kas niitmise või karjatamisega.

Hiiumaa väärtuslike maastike register

Tabel 1. Hiiumaa väärtuslikud maastikud

Ala nr	Ala nimi	Ala klass	Ala tüüp	KAV	EV	LV	IV	RTP	Rahvusmaastik
1	Ristna – Ohami	I	4 5 9	2	3	3	2	3	
2	Kaleste	I	3 5 9	2	3	3	2	3	x
3	Hirmuste	I	3 5	3	3	3	1	2	
4	Kõpu – Ojaküla – Ülendi	I	3 7 8 9	3	3	3	2	3	x
5	Suureranna – Laasi – Viita	II	2 5	2	2	3	1	1	
6	Luidja – Paope – Jõeranna	II	3 5	2	2	3	1	2	
7	Kõrgessaare	II	3 5 6 7 8	3	2	3	1	2	
8	Reigi – Lauka	I	3 5 7 8	3	2	3	1	3	
9	Mudaste – Ogandi laisid	II	3 5	1	1	3	1	1	
10	Tahkuna lääne- ja põhjarand	I	4 5 8 9	2	3	3	2	3	x
11	Kaibaldi nõmm	I	4 8	2	3	3	3	2	x
12	Aruselja talu	II	2	2	3	2	1	1	
13	Vanajõe org	I	4 8 9	2	3	3	2	3	
14	Kärdla linn	I	1 5	3	3	2	2	3	x
15	Kärdla rannaniidud ja metsad	II	3 5 9	2	2	3	1	3	
16	Kärdla – Tareste – Tõrvanina	II	4 5 9	1	3	3	1	2	
17	Kärdla – Hausma – Heilo	II	3 5 9	2	3	2	1	3	
18	Hiessaare – Kukka	II	3 5	2	2	3	1	2	
19	Paluküla	II	3 8	2	2	2	1	3	
20	Palade – Partsi	II	3 7	3	2	3	1	2	
21	Tubala	II	2 8	2	3	2	1	2	
22	Nõmba	II	3 9	2	3	2	1	2	
23	Sääre – Suursadama	II	3 5 6 8	3	3	1	1	3	
24	Kuri – Hellamaa – Hagaste	I	2 5 9	3	3	2	2	2	x
25	Viilupi asundusküla	II	2	2	2	2	1	2	
26	Kagu-Hiiumaa	I	3 5 6 7 8 9	3	3	3	2	3	x
27	Salinõmme – Õunaku	II	2 5	2	2	3	1	2	
28	Kagu-Hiiumaa laiud	I	3 5 9	3	2	3	3	2	x
29	Käina põllumaastik koos kihelkonnakeskusega	I	2 5 6 7	3	2	3	1	2	
30	Kassari	I	3 5 7 9	3	3	3	3	3	x
31	Kaigutsi küla	II	2	2	2	2	1	1	
32	Taterma - Kuriste	II	3 8	3	2	1	1	2	
33	Jausa	II	2 5	3	2	2	1	1	
34	Valgu – Harju – Prassi	II	2	2	2	2	1	2	
35	Viiri – Emmaste – Tilga	I	2 5 6 7	3	3	3	1	2	
36	Sõru – Hindu – Tohvri	I	3 5 9	2	3	3	2	3	x
37	Vanamõisa	II	3 5	2	2	3	1	1	
38	Õngu – Mänspe – Haldi	II	3 5 9	2	3	2	1	3	
39	Leemeti mäed	II	4 9	1	3	3	1	3	

Joonis 1. Hiiumaa väärtuslikud maastikud



Kõrgessaare osavalla väärtuslikud maastikud

Kõrgessaare osavalla väärtuslike maastike nimekiri

1. Ristna – Ohami (I)
2. Kaleste (I)
3. Hirmuste (I)
4. Kõpu – Ojaküla – Ülendi (I)
5. Suureranna – Laasi – Viita (II)
6. Luidja – Paope – Jõeranna (II)
7. Kõrgessaare (II)
8. Reigi – Lauka (I)
9. Mudaste – Ogandi laisid (II)
10. Tahkuna lääne- ja põhjarand (I)
11. Kaibaldi nõmm (I)
12. Aruselja talu (II)
13. Vanajõe org (I)

1. Ristna – Ohami

Ala klass: I

Ala tüüp: 4 5 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Tegemist on kõrge puhkeväärtusega alaga, mis sisaldab inimtegevusest vähe mõjustatud metsi ja randa ning kahte ajaloolise väärtusega kultuurmaastikuala: Ristna tuletorni ja selle lähemat ümbrust koos hoonetega ning Lõuna-Ristnanina militaarala II Maailmasõjast ja nõukogude perioodist pärit kaitserajatiste ja hoonetega. 20. saj esimesel poolel olid rannas suured liikuva liiva alad, mis tänaseks on kinni kasvanud.

Hinnangud:

KAV (2): kultuurimälestised: Ristna tuletorn kõrvalhoonetega; Teise Maailmasõjaaegsed kaitserajatised

EV (3): väga kaunis ja omapärane kivine rand ja rannamännikud luidetel

LV (3): Ala sisse jääb osaliselt Kõpu LKA ja püsielupaik ning kaitsealuste taimede

kasvukohti; erinevas vanuses nõmme- ja palumännikud; geoloogiliselt huvitav astang
IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud

RTP (3): oluline puhkeala Hiiumaal; Ristna tuletorn ja kaunid rannad on populaarsed külastusobjektid; ka militaaralal on turismipotentsiaali. "Surfiparadiis" meelitab seiklusturiste.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Ala üldiselt elamuehituseks ei sobi.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Rannaäärseid metsi väljaspool kaitseala tuleks puhkemajanduse ja elurikkuse huvides majandada püsimeetsana.

2. Kaleste

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Kaleste küla ja selle ümbruse randu ja metsi, sh Korbi skv ja osa Kaleste sihtkaitsevööndist. Siin leidub erinevas vanuses luitemetsi ja rannavallide metsi (suures osas männikud), reljeef on Hiiumaa kohta uskumatult vahelduv.

Kaleste küla on sajandeid paiknenud väikese lagendikuna keset liivaseid nõmmemetsi ja samas mere vahetus läheduses. Mere poolt piiravad küla liivaluited, mis tänaseks täielikult metsaga kaetud. Osa küla põldudest on metsa kasvanud, säilinud põllud on kasutuses rohumaana.

Hinnangud:

KAV (2): traditsioonilise ilmega väikeküla, säilinud vanemad taluhooned ja küla keskne avatud maastik, mida läbib külatee

EV (3): vahelduv reljeef, küla ümbritsevad kaunid loodusemetsad, väga ilus pikk liivane mererand; traditsioonilise ilmega külamaastik

LV (3): ala sisse jääb osaliselt Kõpu LKA, sh Korbi mäed ning kaitsealuste taimede kasvukohti

IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud, aktiivne külakogukond

RTP (3): kämping ja puhkeala rannaäärses metsas; männimetsad (sh Korbi mäed) omavad väärtust vaiksuse ja loodusturismi jaoks; Kalana ja Kaleste vahelised

vanad metsateed sobivad matkaradadeks.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade rohumaade teest kaugemal asuvad servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses.

Vältida ehitamist küla kesketel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külatee äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Küla keskmes asuvad rohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

Noori männikuid küla ja ranna vahelisel alal tuleks harvendada.

Säilitada, korrastada ja võimalusel taastada korendusaedu.

3. Hirmuste

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Hirmuste küla ning sellest põhja pool asuvaid männimetsi ja randa.

Hirmuste küla on traditsioonilise ilmega. Põldudemuster on hästi säilinud, enamik vanu põlde on kasutuses rohumaana. Leidub haruldasi, kasutuses olevaid puisniite (Pihlaka-Jaagu ja Luguse) vanade leppadega ning karjatatud looduslikke rohumaad kadakatega ja hõreda puistuga. Varem karjatati loomi ka metsades küla ja tee vahel.

Rannas võib leida enne I maailmasõda ehitatud kindlustuste jälgi.

Hinnangud:

KAV (3): osaliselt säilinud traditsiooniline maakasutus; vanad taluhooned; arheoloogiamälestis kivikalme "Kalmavare"

EV (3): väga ilus pikk liivane mererand; traditsioonilise ilmega külamaastik

LV (3): Hirmuste hoiuala traditsioonilise maakasutuse säilitamiseks; endised heinamaa- metsad (praegu liigirikad segametsad); inimtegevusest vähe mõjutatud rand ja vanemad okasmetsad (Kõpu LKA koosseisus)

IV (1): kohalike elanike poolt väärtustatud

RTP (2): vaatamisväärne küla eelkõige oma traditsioonilise ilme tõttu, ei sobi massiturismiks

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses.

Vältida ehitamist lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades ja vanadel puisniitudel.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Põllud ja lagedad kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Jätkata puisniitude hooldamist, vältida nende väetamist ja hoolitseda puude järelkasvu eest.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

Säilitada, korrastada ja võimalusel taastada korendusaedu.

4. Kõpu – Ojaküla – Ülendi

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 7 8 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Kõpu ja Ülendi küla ning Ojaküla.

Kõpu küla on Kõpu poolsaare huvitavamaid külasid. Siit on leitud kõige vanemaid inimasustuse jälgi Hiiumaal: asulakohad, kalmed, muistsed põllujäänused ja rauasulatuskoht. Lisaks hulk uurimata võimalikke muistiseid endistel põllumaadel (hästi näha 1955. a ortofotol ja Maa-Ameti reljeefikaardil).

Kõpu tuletorn on pikka aega olnud Hiiumaa sümboliks.

Küla koosneb põlistaludest Kõpu külatänava ääres ja Kõpu – Ülendi teest idas ning asundustaludest, mis rajatud endise Kõpu karjamõisa põldudele.

Küla/mõisa põllumaad on suures osas säilinud loodusliku rohumaana, servaaladel ka kadastikuna. Kunagistest puisniitudest ja –karjamaadest (Vaessoo ümbrus, Ligude mets jt) on saanud mets. Tähelepanu väärib vähemalt 100-aastane männik kahel pool Kõpu-Ülendi teed.

Teedevõrk on hästisäilinud, sh viie tee rist, talukohad üldiselt ka, arhitektuuriline üldmulje on siiski üsna kirju. Leidub säilinud ja korrastatud kiviaedu põldude vahel.

Ajaloolise väärtusega on: Kõpu tuletorn kõrvalhoonetega, endine õigeusu kirik-kool (1910), hilisem kool ja rahvamaja, taastatud; naabruses asuv õigeusu (ülemine) kalmistu, Pihla talu tuulik (18. saj.), külakaev ja pitsikuur, baptistide palvela/hilisem kauplusehoone. Kõpu mõisast (Kõrgessaare karjamõis) on säilinud hoonete vundamente ja põlispuid. Kõpu alumine kalmistu on ümbritsetud kõrge kiviaiaga.

Ojaküla on asundusküla endise Kõpu karjamõisa maadel. Küla põllud on osaliselt metsa kasvanud, osalt kasutuses looduslike rohumaadena. Küla ümbritsevad metsad on olnud niidud ja karjamaad. Ka Ojakülas leidub muinasmälestisi ja kiviaedu, samuti kaks muistenditega seotud rändrahnu – Põrgukivi ja Suurikpõllu suurkivi. Ajaloolise väärtusega on: Ojaküla metsniku talu (endised Kõpu mõisatallid), külakaev, nõukogude perioodil rajatud piirivalvekordon.

Ülendi küla on traditsioonilise ilmega. Põldudemuster on väga hästi säilinud, leidub kiviaedu, samuti kohaliku tähtsusega muistiseid. Ristipõllu talu kiviaed tähistab mõisa ja Ülendi küla varasemat piiri. Männiku talu juures asub pühaks peetud Ülendi niinepuu. Kiduspe tee ja küla vahel on vana männimets.

Hinnangud:

KAV (3): leidub suurel arvul muinasmälestisi ning ajaloolist huvi pakkuvaid objekte; üldiselt hästi säilinud põldudemuster, mis kohati ei erine mõisa-aegsest;

EV (3): külamaastik on traditsioonilise ilmega; leidub väga kauneid põlispuudega männikuid; ilus vaade külale vana õigeusu kiriku juurest ja tuletornist

LV (3): Kõpu-Vaessoo hoiuala puisniitude ja -karjamaade, avatud niitude jm traditsioonilise külamaastiku säilitamiseks

Vanemad männikud; rändrahnud

IV (2): nii kohalike poolt kui maakondlikult üsna kõrgelt väärtustatud, aktiivne külakogukond

RTP (3): Kõpu tuletorn on Hiiumaa üks põhilisi turismiatraktsioone; looduslikult kaunis kohas leidub palju vaatamisväärsed üksikobjekte; Kõpu küla sobib poolsaare väikeseks turismikeskuseks (majutus, toitlustus)

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Kõpu ja Ülendi teeäärne külamiljöö on eriti tundlik uusehitiste suhtes. Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses.

Vältida ehitamist lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades ja vanadel puisniitudel.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Lagedad kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida rohumaade puhastamist kividest – tegemist võib olla muististega.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

Jätkata endise Kõpu mõisakeskuse varemete ja pargi korrastamist.

Säilitada, korrastada ja võimalusel taastada kiviaedu.

5. Suureranna – Laasi – Viita

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Suureranna küla on üks väheseid kohti Kõpu poolsaarel, kus domineerib põllumajanduslik maakasutus ja peetakse suuremal arvul kariloomi. Külast põhja pool asunud puisniitudest ja puiskarjamaadest on saanud leht- ja segamets. Külategest lõunasse jääv suur rannakarjamaa on osaliselt kasutuses, osaliselt metsastunud. Leidub üksikuid väiksemaid puisniiduilmelisi alasid. Külategest kulg ja tee läheduses asuvad talukohad on üldiselt säilinud. Ajaloolist huvi pakkuvaid objekte peale mõningate taluhoonete pole teada. Sajandivahetusel asus küla lääneosas ranna ligidal Kõpu kordon.

Laasi ja Viita on vähese põllumaaga väikesed külad vana külategest ääres. Küla ümbritseb põhiliselt lehtmets – endised puisniidud ja -karjamaad. Säilinud on teeäärsed talukohad, mis oma puitaedadega jätavad traditsioonilise mulje. Laasi külas leidub karjatatud metsa ning taastatud rannaniitu. Laasi küla ja Suureranna vaheline tee on raskesti läbitav.

Hinnangud:

KAV (2): Laasi ja Viita külad on traditsioonilise ilmega; omamoodi huvitav on traditsioonilise ja kolhoosiaegse maakasutuse segunemine Suurerannas

EV (2): Viita – Laasi külategest on ilus ja vaheldusrikas, Suurerannas üksluine - teeservi palistavad võsa ja lagedad heinamaad, elamud teel ei paista; rannakarjamaa on esteetiliselt väärtuslik (merevaade)

LV (3): Suureranna hoiuala rannakarjamaad, puisniidud ja puisniiduilmelised alad, vanemad metsa- ja soolad (endised puisniidud)

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (1): potentsiaalne huviväärsus võiks olla Suureranna rannakarjamaa, mida läbiks matkarada; väärtust tõstaks korralik tee Laasi külast Suureranda

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Laasi külamiljöö on eriti tundlik uusehitiste suhtes. Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a)

kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.
Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel, endistel ja praegustel rannaniitudel.
Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades ja vanadel puisniitudel.
Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.
Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.
Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.
Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.
Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.
Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

6. Luidja – Paope – Jõeranna

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5

Ala tähtsus: kohalik kuni maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Luidja ja Paope külasid, Luidja lepikut ja randa ning rannaniite kuni Jõeranna külani. Luidja ja Paope on teeäärased suured põliskülad, kus sajand tagasi kimbutas elanikke rannaluidetelt tuiskav liiv. Liivaluidete kinnistamiseks rajas metsaülem Karl Ahrens aastatel 1904-08 sanglepaistanduse (32,4 ha), kuhu hiljem istutati vahele kuuski.

Külade põllumaad ja talukohad on küllaltki hästi säilinud, kuid maanteele eriti ei paista. Looduslikest rohumaadest on osaliselt taastatud ja kasutuses Paope rannaniit. Looniit (karjamaa) Paope külas, maanteest lõuna pool on suures osas taastatud. Ülejäänud karjamaad ja puisniidud on metsastunud. Ajaloolist huvi pakuvad Luidja lepik, Luidja puktuulik, Paopel koolimaja ja kordon, vana kauplusehoone jt vanemad taluehitised koos aedade ja õuedega maantee ääres.

Hinnangud:

KAV (2): küllaltki traditsiooniline maastikumuster; leidub ajaloolist huvi pakkuvaid objekte

EV (2): Luidja-Paope külamaastik pakub vaheldust nii Kõrgessaare kui Kõpu poolt tulles; kaunis on Luidja pikk liivarand; Jõeranna külast põhjas avaneb maanteelt vaade Jõeranna lahele

LV (3): ala on väga tähtis toite- ja puhkeala läbirändavatele lindudele; koosneb suures osas kaitse- ja hoiualadest: Luidja MKA (Luidja lepik); Paope LKA (Paope lahe paguveeala rändrahnudega; rannaniidud; haruldaste taimede kasvukohad; Jõeranna laht on kalade kudemisala); Paope loo hoiuala (taastatud u 5a eest).

IV (1): kohalike poolt väärtustatud on Luidja rand

RTP (2): Luidja liivane ja laugjas supelrand on populaarne kogu maakonnas; ala läbib matkarada

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooned tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel (sh lagedad looniidud), endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

7. Kõrgessaare

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5 6 7 8

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab suuremat osa Kõrgessaare poolsaarest, osa Kirikulahest, Tamme- ja Veskilaisi ning Kõõnaauku. Kõrgessaare poolsaare rannik on tuntud tormide rannana ja kohana, kus Kõrgessaare mõisnik Ungru “krahv” karilejooksnud laevadelt “mereande” nõutamas käis. Kõrgessaare mõisapark koos säilinud hoonetega on ehitusmälestis.

Mõisapargi pikendusena toimis mets Ninametsa neemel; säilinud on sealsed vanad metsateed ja istutatud lehiseid tee ääres. Kunagisest karjamaa-metsast on saanud ilus männik liigirikka alustaimestikuga. Siin paikneb ka Ungern-Sternbergi legendidega seotud Ungru kivi. Metsast lõunasse jääb veel kohati avatud looniit. Mõisapõllud on osaliselt säilinud.

Viskoosa asula nimi pärineb 20. saj algul mõisamaadele rajatud kunstiidivabrikust “La Viscosa” 1917. a. lasti vabrikukorsten ja osa hooneid õhku. Säilisid vabriku veehoidla kivitammid (Künaaugus). Nõukogude perioodil rajati varemetele kalakonservitehase ja lihatööstuse hooned. Ajaloolist huvi pakub veel Kõrgessaare sadam, Sadama tee valged töolistemajad (end. kasarmud ehitatud 1950. aastatel), samuti mõisaaegne vallamaja.

Hinnangud:

KAV (3): tegemist on mitmekihilise “ajaloo kontsentraadiga”, kus leidub hulgaliselt kultuuriajalooliselt ja ajalooliselt väärtuslikke objekte

EV (2): ilusamad kohad on Ninametsa mets rannaga, mõisapark, Viinaköögi ümbrus, vaated sadamast

LV (3): sisaldab osa Kõrgessaare-Mudaste hoiualast (Kirikulaht) ja Paope LKA-st (Tamme- ja Veskilais); väärtuslikud on Ninametsa vana mets (vähemalt 250 a järjepidevusega) ja veel säilinud ranna- ja looniidud; rannik on tähtis linnuala (TLA)

IV (1): kohalike poolt väärtustatud on endine mõisapark

RTP (2): vaatamisväärsused: Kõrgessaare mõisakeskus jm ajaloolised objektid; orhideede “aed” vallamaja vastas; Ninametsa mets on puhkeala Kõrgessaare asula elanikele

Soovitud planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, soovitavalt olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- Tööstuse tee ümbrus;
- võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;

Säilitada ja renoveerida miljööväärtuslik 1950. aastate tööliselamute kvartal Sadama teel koos tänavaäärse haljastusega

Vältida ehitamist Ninametsas kui põlisel metsaalal.

Vältida ehitamist põllumassiivide keskel ja väärtuslikel looniitudel.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist Tööstuse ja Sadama tee äärest vaadeldavale alale.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa või kultuurrohumaad võiks jääda põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Ninametsa metsa (RMK) majandada püsimeetsana, kuna on tegemist puhkeala ja põlise metsaalaga.

8. Reigi – Lauka

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 7 8

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala sisaldab Reigi, Rootsiküla, Lauka, Otste, Pihla, Kurisu ja Heigi külasid. Siinkandis olid põlised hiiurooslaste alad, asustatud tõenäoliselt juba 14. sajandil. Alal on asunud Reigi kirikumõis ja Kõrgessaare mõisale kuuluvad Lauka mõis ning Reigi karjamõis. Kootsaare neemel asus mõisaajal kordon.

Otste, Napi, Kurisu ja Heigi ja Reigi-Rootsiküla on põliskülad. Mõisamaadele rajati 1920. aastatel Reigi ja Pihla asundused. Rootsiküla puhul on tegemist võimaliku rootslaste aegse asustusmustri (sumbküla). Ka Kurisu on struktuurilt sumbküla.

Ala oli ja on Kõrgessaare valla kõige suurem põllumajanduspiirkond. Põllumaad on üldiselt hästi säilinud, maaparandust tehti võrdlemisi vähe. Veel 1950. aastatel ümbritsesid külapõlde puisniidud ja –karjamaad, metsa polnudki. Puisniitudest on säilinud üksikuid lappe Pihla, Otste, Kurisu ja Heigi külades.

Reigi kivist kiriku (ehitatud 1802) kõrval asub surnuaed ning vastas kultuurilooliselt oluline Reigi pastoraadi peahoone. Läheduses asunud kuulus Pihla kõrtsihoone on hävinud. Ajaloolist huvi pakuvad veel: Reigi vana ja uus koolimaja, Reigi juustukoda, Lauka koolimaja, Lauka sanglepa- ja kasealleed ning lehisegrupid; Lauka mõisa ait, moonakamaja ning park; endise tellisevabriku asukoht ja vana veskitamm Kurisu karstihetri lähedal. Kootsaare ninal, tee ääres asub Hiiumaa ainus väidetavalt algupärane kivilabürint.

Looduslikult on ala huvitav karstinähtuste (Kurisu küla karstilehter), veerohkete allikate ja lubjarikka pinnase poolest.

Hinnangud:

KAV (3): tegemist on traditsioonilise põllumajanduspiirkonnaga, kus leidub kultuuriajalooliselt ja ajalooliselt väärtuslikke objekte

EV (2): külad on traditsioonilise ilmega, kuid üldmuljet rikuvad söötis ja kasutamata põllu- ja rohumaad; kaunid on Kootsaare neeme kadastikud

LV (3): Ala sisse jävad: Pihla-Kurisu hoiuala (allikad, kurisud), osaliselt Paope LKA ja Kõrgessaare-Mudaste hoiuala (rannaniidud, laisid); väärtuslikud on säilinud looduslikud rohumaad (puisniidud ja ranna- ja looniidud Kootsaare ps); Kiriku- ja Reigi lahe äärne rand on tähtis linnuala.

IV (1): kohalike poolt väärtustatud

RTP (3): ala vaatamisväärsused on Reigi kirik, pastoraat ja Kootsaare neem "Eiffeli torniga"; külasid võiks läbida tähistatud matkarada

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooned tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel (sh lagedad looniidud), endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

9. Mudaste – Ogandi laisid

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5

Ala tähtsus: kohalik kuni maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala langeb suures osas kokku Kõrgessaare-Mudaste hoiualaga, mille omapäraks on tihedalt asetsevad rannajärved (laisid) – maapinna tõusuga kuivale jäänud endised lahesopid. 20. sajandi algul laius järvede ümber enamasti lage karjamaa üksikute põllulappidega (Sigala ja Ogandi külad), praeguseks on ala suures osas metsastunud. Rannaniidud Sigala lahe ääres on osaliselt kasutusel. Posti-Tahkuna tee ja Kõrgessaare mnt. vahelisse kolmnurka jäävad endised, suures osas võsastunud puisniidud, mida oleks veel võimalik taastada. Ogandi külas leidub veel pisut hiljuti hooldatud puisniitu ja karjatatud lehtmetsa (end. puisniit).

Hinnangud:

KAV (1): traditsiooniline maakasutus on vähene; ajaloolist huvi pakkuvaid objekte pole teada

EV (1): laisid on küllaltki varjatud noore metsa ja kadakavõsa vahel

LV (3): põhiline väärtus on omapärane laiside maastik (hoiuala), samuti Ogandi puisniidud ja –karjamaad; rannik on tähtis linnuala

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (1): praegu ala erilist puhkeväärtust ei oma

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist endistel ja praegustel rannaniitudel ja laiside ümbruses.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite, looniite ja puisniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid ning vaateid laisidele.

10. Tahkuna lääne- ja põhjarand

Ala klass: I

Ala tüüp: 4 5 8 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Tahkuna lääne ja põhjarannik ning sealsed metsad kuuluvad Hiiumaa väärtuslikumate puhkealade hulka. Ala sisaldab osaliselt Tahkuna LKA-d, sh Kauste rannaluiteid ja Lõimastu-Järidemetsa põhjapoolset osa. Poolsaart ääristavad pikad liivarannad. Rannalähedased metsad rannavallidel ja luidetel koosnevad põhiliselt looduslikest männikutest, kuid leidub ka luiteliivade kinnistamiseks istutatud metsi.

Ala sisse jäävad Mangu, Malvaste, Meelste ja Kauste kalurikülad, millest viimased tühjendati peaaegu täielikult seoses baaside ehitamisega enne Teist Maailmasõda. Tahkuna poolsaare ajalugu seostub tema strateegilise asukohaga Läänemeres. 19. saj. lõpul püstitati Tahkuna neemele majakas, mille detailid valmistati Pariisis 1874. a. Läheduses asub parvlaev "Estonia" huku mälestusmärk.

Enne I Maailmasõda ehitati siia rannakaitsepatareid, mida täiendati sõja ajal. 1939. a. rajati baaside lepingu tulemusena 4 uut rannakaitsepatareid ja muid kaitseehitisi (tulejuhtimispunkt). Ajaloolist huvi pakuvad veel endine koolimaja, õigeusu kabel kabeliaia ja Mihkli talu hooned (muuseum) Malvaste külas.

Ainulaadne on (mittetöötav) Tahkuna elektrituulik, nn Valge Ingel, mis valmis 1997. a.

Hinnangud:

KAV (2): Tahkuna tuletorn ja selle kõrvalhooned; Malvaste küla; kaitserajatised militaaralal; teatud huvi pakuvad ka sõjaväelaste elamute varemed

EV (3): väga kaunid on Tahkuna liivased rannad ja vanad luitemännikud

LV (3): ala langeb osaliselt kokku Tahkuna LKA-ga; väga väärtuslikud on inimõjust peaaegu puutumata metsad ja rannad

IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud

RTP (3): väga kõrge puhkeväärtusega metsad ja rannad (oluline puhkeala); Tahkuna tuletorn, "Estonia" mälestusmärk, militaarala ja Mihkli talumuuseum on populaarsed külastusobjektid. Eelistada tuleks loodusturismi ja vaikset puhkust.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Elamuehituseks on ala üldiselt ebasobiv.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Sobivad ehituskohad on Mangu, Meelste, Kauste ja Malvaste külades endised talumaad teede ja muu taristu läheduses.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

Militaarala tuleks hoida metsastumast, vajadusel tuleks noori mände maha võtta. Militaaralale võiks rajada korralikke lõkkeplatse ja puhkekohti et vältida rannaala risustamist.

Populaarsemates ujumiskohtades tuleb ehitada laudteid, kui ilmneb tallamiskahjustusi.

11. Kaibaldi nõmm

Ala klass: I

Ala tüüp: 4 8

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala jääb Kaibaldi skv-isse Pihla-Kaibaldi LKA-l. Kaibaldi omapäraks on ulatuslikud nõmmemännikud ning ala keskmes suur liivik (pindala ca 12 ha). Liiviku tekkepõhjuseks oli metsapõleng II Maailmasõja ajal ning ala hilisem kasutus nõukogude sõjaväe tankodroomina.

Hinnangud:

KAV (2): tegemist on omalaadse “kultuurmaastikuga”, mis jätab ülimalt loodusliku mulje.

EV (3): väga kaunis ja omapärane paik

LV (3): haruldased samblikumännikud ja Eesti suurim lahtise liivaga ala, tedre elupaik

IV (3): Hiiumaal kõrgelt väärtustatud

RTP (2): üksildane paik, mis sobib matkajatele ja loodushuvilistele

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Liiviku säilitamiseks on vaja metsa tagasi tõrjuda.

12. Aruselja talu

Ala klass: II

Ala tüüp: 2

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Tegemist on omapärase põlise talukohaga (olemas juba 1844.a kaardil) keset suuri metsi ja soid, kaugel teistest küladest. Talu hiilgeajal olnud siin 36 katust (sh mesilastarud), lisaks kivi- ja lattaiad. Praeguseks on talu kasutuses suvilana. Aruselja tuulik on muinsuskaitse all. Ka ülejäänud hoonetest on mitmed säilitanud traditsioonilise ilme, kuid vajavad renoveerimist.

Hinnangud:

KAV (2): väga omapärane vana talukoht hästisäilinud hoonestusega ning osaliselt säilinud kunagiste talupõldudega

EV (3): talu ja selle ümbrus on väga maalilised

LV (2): ala piirneb Pihla-Kaibaldi LKA-ga; alal leidub suuri huvitava kujuga kadakaid ja kunagist puisniitu

IV (1): maakondlikult väärtustatud

RTP (1): üksildane paik puhkamiseks ja matkajale avastamiseks; ümberringi leidub ilusaid metsi ja soid

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uute hoonete ehitamisel ja vanade renoveerimisel arvestada ehitustraditsioonidega.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud rohumaad peaksid jääma põllumajanduslikku kasutusse.

13. Vanajõe org

Ala klass: I

Ala tüüp: 4 8 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala langeb kokku Vanajõe skv-ga Tihu LKA-l. Tegemist on maastikuliselt ja geoloogiliselt huvitava liivasesse pinnasesse 10 m sügavusse lõikunud ojaoruga, milletaolist teist Hiiumaal ei leidu. Koht on tuntud ka kui Euroopa naaritsa taasisustusala.

Hinnangud:

KAV (2): ala kohta käibid mitmeid rahvajutte

EV (3): Vanajõe org ja selle ümbrus on väga maalilised

LV (3): org on maastikuliselt ja geoloogiliselt väärtuslik (Vanajõe sky); väga puhta veega Vanajõe alamjooks on lõheliste kudemispaik; Euroopa naaritsa taasisustus-ala

IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud

RTP (3): üks Hiiumaa tuntuimaid vaatamisväärsusi, kergesti ligipääsetav; ümberringi leidub ilusaid metsi matkamiseks ja seenekorjamiseks

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Kuna on tegemist populaarse külustusobjektiga, tuleb korras hoida teerajad, trepp, purded jm turistele mõeldud rajatised.

Kärdla linna väärtuslikud maastikud

Kärdla linna väärtuslike maastike nimekiri

14. Kärdla linn (I)

15. Kärdla rannaniidud ja metsad (II)

14. Kärdla linn

Ala klass: I

Ala tüüp: 1 5

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Kärdla linn on Hiiumaa administratiivne keskus, kus elab üle 4000 inimese. Väärtusliku maastikuna on arvele võetud Kärdla vanemad (aed)linnaosad ning haljasalad. Peamise väärtuse annab linnale ühest küljest tema ajalugu vabrikuasulana ning teisest küljest tema aedlinna-olemus. Tänavad on sageli ääristatud alleedest või puuderidadest. Linna omapäraks on tema asukoht mere kaldal, madalal ja soisel alal, mida läbivad Nuutri jõgi, Liivaoja jt väiksemad ojad ja tihe kraavidevõrgustik. Kärdla vooluveekogude süsteemi toidab ka survealine põhjavesi – linna lääneosa arteesia kaevud.

Kunagisest suurest rannarootslaste külast (Kertelby jt nimevariandid) sai 1810. a Ungern-Sternbergide karjamõis Kertelhof, kuhu 1830. aastatel rajati kalevivabrik koos asulaga. Vabrikuasula teljeks sai praegune Vabaduse tänav, mis algas vabriku juurest ning mille äärde paigutati kõrvalhooned. 1844. aastast hakkas vabrik tööliste majaanekstseks ja aiapidamiseks ca 0,5 ha suurusi krunte jaotama. Töölisperel olid reeglina ka loomad, keda karjatati linna karjamaadel. Sajandi lõpuks oli Kärdlast saanud aedlinna tüüpi vabrikuasula, mis oma heade sotsiaalolude ja kauni üldilme (pargid, aiad, arteesia kaevud) tõttu ka teatud rahvusvahelise tuntuse saavutas. 1849. a. rajati vabriku tarbeks sadamasild. 1870-ndate algul ehitati uus, oma aja kohta tohutu suur neljakordne vabrikuhoone. Viimane hävis 1941. a. sõjaväelaste poolt põlema süüdatuna. Sadamasild pommitati puruks.

Iseseisvusajal lisandusid linnapilti mitmed kahekordsed majad (kool, uus apteek, tule-tõrjemaja, Tarbijate Ühistu hoone, elamuid). 1920. a. nimetati Kärdla aleviks ja 1938. a. linnaks. Nõukogude perioodil laienes Kärdla rajoonikeskusena tublisti – ehitati välja kortermajade rajoon ning mitmeid eramukvartaleid.

Hinnangud:

KAV (3): hästisäilinud 20. saj. alguse tänavavõrk, küllaltki palju säilinud 19. saj lõpu ja

20. saj I poole hoonestust; Kärddla kirik; Linna- ja Rannapark

EV (3): Kärddla vanemad aedlinnaosad koos parkidega on väga kaunid ja hästi hooldatud

LV (2): arteesia surveiline vesi kui haruldane loodusnähtus; Linna- ja Rannapark, Nuutri jõgi, Liiva jt ojad, lahtised kraavid loodusliku taimestikuga; alleed

IV (2): linnaelanike poolt väärtustatud

RTP (3): mereäärsel rahulikul ja rohelistel väikelinnal on head eeldused puhkemajanduse arendamiseks

Soovitud üldplaneeringu koostamiseks:

Kärddla laienemise suunad määratakse üldplaneeringuga. Nii Kärddla linna piirides asuvatel puhkealadel kui lähipuhkealadel on asustuse laienemine vastunäidustatud. Surveline põhjavesi on väärtuslik ressurss, millega peab ehitustegevuse planeerimisel arvestama.

Valla üldplaneeringus tuleb määratleda Kärddla miljööväärtuslikud hoonestusalad ja täpsustada ehitustingimusi nende alade piires.

Miljööväärtuslike hoonestusalade määratlemise peamine eesmärk on väärtusliku (ajaloolise) miljöö säilitamine nii praegustele kui tulevastele põlvetele, hoides seda samas elujõulisena. Määratletud aladele/objektidele seatavad ehitus- ja kasutustingimused peavad tagama kirjeldatud väärtuste säilimise ja võimalusel ka juba tehtud vigade paranduse.

Oluline on renoveerimisel säilitada hoonete välisilme:

- hoonete kõrgused,
- katusekalded ja katusekuju,
- hoonete kaugus teest/tänavast (ehitades vajadusel juurde kas külg- või õuepoolsele fassaadile),
- algupärased ehitusmaterjalid,
- algupärased avatäited (aknad ja ukSED) ning muud detailid.

Valla üldplaneeringus tuleb määratleda ka linna üldised elamuehitus-põhimõtted, et säilitada Kärddlale iseloomulikku tänavaruumi.

Tuleb koostada Kärddla haljastusplaan. Haljastusplaanis tuleb ette näha linna haljas- ja puhkealade kujundus- ja hoolduspõhimõtted järgneva 5-10 aastaks. Tänavahaljastuse osas (sh erakruntidel kasvavad tänaväärsed puud) tuleb paika panna selle kaitse, hoolduse ja uuendamise põhimõtted, arvestades, et aedade haljastus ja piirded on osa tänavaruumist.

Lahtine kraavitus koos haljastusega tänavate ääres on oluline säilitada elurikkuse aspektist, kuid ka üleujutus-riskide maandamiseks.

15. Kärddla rannaniidud ja metsad

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5 9

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Kärddla põhjaosas asuvat rannariba linna läänepiirist kuni Nuutri jõeni. Piki mereäärt laiuvad osaliselt karjatatud niisked, kohati üleujutatavad rannaniidud, mis merest kaugemal lähevad üle nõmme- ja palumetsadeks. Varasemalt karjatasid siin oma loomi Kärddla elanikud. Linnaelanike jaoks on ala toiminud ka väärtusliku puhkealana, mida kasutatakse nii supelrannana kui jalutamise- ja marja- ning seenemetsana.

Hinnangud:

KAV (2): Kärddla linna traditsioonilised karjamaad

EV (2): esteetiline väärtus varieerub sõltuvalt rannaniidu hooldusest

LV (3): suurem osa alast kuulub Tareste MKA koosseisu

IV (1): linnaelanike poolt väärtustatud

RTP (3): väärtuslik Kärddla puhkeala, eriti linna läänepoolse osa elanikele

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Metsa- ja rannaalad on riigi omandis. Ala elamuehituseks ei sobi.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimetsana.

Pühalepa osavalla väärtuslikud maastikud

Pühalepa osavalla väärtuslike maastike nimekiri

16. Kärkla – Tareste – Tõrvanina (II)
17. Kärkla – Hausma – Heilo ranniku- ja metsamaastik (II)
18. Hiiessaare – Kukka (II)
19. Paluküla (II)
20. Palade – Partsi (II)
21. Tubala (II)
22. Nõmba (II)
23. Sääre – Suursadama (II)
24. Kuri – Hellamaa – Hagaste (I)
25. Viilupi asundusküla (II)
26. Kagu-Hiiumaa (I)
27. Salinõmme – Õunaku (II)
28. Kagu-Hiiumaa laiud (I)

16. Kärkla – Tareste -Tõrvanina

Ala klass: II

Ala tüüp: 4 5 9

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab väikest Tareste küla, osaliselt karjatatavat rannaniitu, randa ja rannaäärset metsa Tareste lahe ääres kuni Kärkla läänepiirini. Tegemist on luitemetsadega, kus kuivad luitevallid vahelduvad soiste nõgudega (nn paokohad). Tõrvaninal asub liivane supelrand, mida ääristavad kitsa ribana nõmme- ja palumännikud. Kallast vormib jätkuvalt mere ja tuule koosmõju.

Hinnangud:

KAV (1): Tareste küla säilinud asustusmuster

EV (3): kaunis mererand ja metsad

LV (3): vähese inimõjuga rand ja omapärsed luitemetsad, kus kuivad luitevallid vahelduvad soiste nõgudega (Tareste MKA)

IV (1): kohalike poolt väärtustatud

RTP (2): populaarne supelrand Kärkla elanike jaoks; RMK matkarada Kärdlast Tõrvaninale, Tõrvanina telkimisplats ja lõkkekohad

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Metsa- ja rannaalad on valdavalt riigi omandis. Ala elamuehituseks ei sobi.

Sobivad ehituskohad on endised kultuurmaad Tareste külas.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

17. Hausma ranniku- ja metsamaastik

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab osaliselt Hausma küla, Kärkla surnuaeda, selle läheduses asuvat vana paemurdu, Rööсна metsa ning vanemat loometsa Hausma tee ja lennujaama tee vahel Põllumaad on siin kasutusest välja langenud. Loometsad, kus kasvab peamiselt kuusk ja mänd, on rikka alustaimestikuga. Vana tee, mis ühendab Kärdlat Palukülaga möödub Helmerseni kivikülvist. Väiksem kruusatee kulgeb piki randa kuni lennujaamani, kuid vaateis merele varjab enamasti metsariba. Rand on kivine, meres leidub üsna palju väiksemaid rändrahne (Hausma kivikülv). Kärkla lähipiirkonnana on ala atraktiivne nii eramu- ja suvilaehituseks kui linnaelanike puhkealana.

Hinnangud:

KAV (2): põhiliseks väärtuseks on Kärkla surnuaed ja vana paemurd

EV (3): ala teeb kauniks mere lähedus ja loolade orhideerikas rohttaimestik

LV (2): ala sisaldab Eesti mastaabis suhteliselt haruldasi lookuusikuid; metsades orhideede kasvualad; Helmerseni kivikülv

IV (1): peamiselt Kärkla elanike poolt väärtustatud

RTP (3): väärtuslik Kärkla puhkeala, eriti linna idapoolse osa elanikele; talvel kasutatud suusatamiseks

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, kasutuseta, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Kärdla – Hausma tee ja ranna vahel harvendada männikuid ja kadastikke, et säilitada vaateid merele.

Loometsi majandada püsimeetsana või kui see pole võimalik (lauskuusikud), siis vähemalt vältida >2 ha suurusi lageraieid. Noorema püsimeetsa hooldamisel eelistada mändi ja lehtpuid.

18. Hiessaare – Kukka

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Hiessaare, Kukka ja Lõbembe külasid ning rannaäärseid loometsi. Rand on siin kivine ja enamasti kitsas. Teed kulgevad osaliselt piki randa. Metsad on männikud ja kuusikud, endistel puisniitudel leidub ka lopsakat lehtmetsa. Külapõllud on suures osas kasutuses, kuid üsna palju talukohti on hävinud. Kukka kivi on Hiiumaa suurim rändrahn, mis asub keset endist puisniitu. Hiessaare silmakivi on samuti suur rändrahn ja oli piirimärk saare jaotamisel 1254. a. Hiessaare ninal leidub meremärk ning kaitserajatised II Maailmasõjast. Kunagi asus siin ka Hiessaare mõis.

Hinnangud:

KAV (2): põldudemuster sarnaneb traditsioonilisega; Hiessaare meremärk ja kaitserajatised; Kukka tuulik

EV (2): rannad ja vaated üle põldude;

LV (3): ala sisaldab loometsi ja looniite, rand jääb Väinamere hoiuala sisse, Kukka küla lõunaossa jääb Luhastu hoiuala looniitide ja puisniitudega.

IV (1): teatud määral väärtustatud

RTP (2): rannaäärse kergesti läbitava alana pakub huvi puhkajatele/suvitajatele; Kukka kivi ja Hiessaare silmakivi on tuntud vaatamisväärsused

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel (sh lagedad looniidud), endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Võimalusel avada merevaateid.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana või taastada, kui on tagatud edaspidine hooldus.

Rändrahnude ümbrust tuleks hooldada: harvendada metsa, raiuda võsa ja vajadusel niita.

19. Paluküla

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 8

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Paluküla kõrgendikku Antoni mäest kuni Paladeni. Tegemist on ühe kõrgeima alaga ida-Hiiumaal (kohati 25 m ümp), mille alla jääb ka Kärddla meteoriidikraatri ringvalli kõige kõrgem osa.

Paluküla on suur põlisküla, mida läbivad vana ja uus Heltermaa – Kärddla maantee. Vana kruusatee (postimaantee) on kitsas ja käänuline ning vaateliselt märksa huvitavam. Paluküla põllumaastik seljandiku kagunõlval pakub avarust, kuid suur osa põllumaast on kasutuseta ja võsastunud. Külas on säilinud vanemaid taluhooneid. Paladelt tulles jääb tee äärde Raja talu, kus kunagi said kokku kolme riigi piirid, mis on ka ühe kivi peale märgitud.

Kärddla poole, kraatri ringvallile jääb hiljuti taastatud katusega väike Paluküla kirik (1820), mille torn kunagi toimis meremärgina. Nõukogude perioodil sattus kirik sootuks uude konteksti – siia ehitati bensinijaam ning suured tööstushooned.

Paluküla kõrgendikul kasvavad pika järjepidevusega (>200 a.) lookuusikud ja männikud. Metsas asub vana paemurd ja meteoriidikraatri mudelväljak.

Hinnangud:

KAV (2): väärtust omab Paluküla kirik ning vanemad taluhooned, samuti paemurd

EV (2): varieerub; vaateliselt kõige ilusam on vana maantee ümbrus, samuti metsateed

LV (2): Kärddla meteoriidikraatri tõttu on alal eelkõige geoloogiline väärtus; väärtuslikud on ka pika järjepidevusega loometsad

IV (1): teatud määral väärtustatud

RTP (3): vana maantee sobib rattasõiduks ja matkamiseks, lisaks metsateed ja suusarajad; väärtust lisab kraatri mudelväljak.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Loometsi majandada püsimeetsana või kui see pole võimalik (lauskuusikud), siis vähemalt vältida >2 ha suurusi lageraieid. Noorema püsimeetsa hooldamisel eelistada mändi ja lehtpuid.

20. Palade – Partsi

Ala klass: II

Ala tüüp: 37

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Palade põlisküla ja Partsi asundusküla ning nende vahel asuvat Kukka sood (LKA).

Maanteelt avaneb kaunis vaade Partsi põllumaastikule. Partsi mõisast on säilinud puust härrastemaja ja põlispuid, maantee ääres leidub ilusaid hooldatud kadastikke ja rohumaid. Maastikuliselt tähelepanuväärne on Partsi mägi – esimene järsem tõus maanteel Heltermaa poolt tulles. Enne mäge teest lääne pool on tüüpilised ida-Hiiumaa kivised põllud.

Palade külas on uue kõrval säilinud vana ilus koolimaja (1930. aastad). Palade surnuaed on kaunis ja korrastatud metsakalmistu.

Talude hoonestus on pärit erinevatest aegadest, enamus taludest on peidus haljastuse või metsa taga. Soera talumuuseum on tore näide 19. saj suurest talust ning toimib koos Palade Loodushariduskeskusega.

Vana Palade – Partsi postmaantee äärde jääb teomeeste leivalaua nimeline kivi ja Silmaallikas.

Kukka LKA sisaldab üht vähestest allikasoodest Hiiumaal. Ala on varem olnud lage ja kasutusel karjamaana, tänaseks on kuivemad kohad metsa kasvanud.

Hinnangud:

KAV (3): Palade küla, Soera muuseum, Partsi mõis ja veski

EV (2): kaunis vaade Partsi põllumaastikule, Partsi mägi, metsad, Soera muuseum

LV (3): Kukka soo (LKA), loometsad, puisniidu-ilmelised metsad

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (2): kaunis läbisõidumaastik; Soera muuseum koos Palade Loodushariduskeskusega on populaarne külastusobjekt.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Loometsi majandada püsimeetsana või kui see pole võimalik (lauskuusikud), siis vähemalt vältida >2 ha suurusi lageraieid. Noorema püsimeetsa hooldamisel eelistada mändi ja lehtpuid.

21. Tubala

Ala klass: II

Ala tüüp: 28

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Tubala põlisküla asetseb kitsal vallseljakul, olles põhjast ja läänest piiratud soiste metsadega ning idast puisniitude asemele rajatud uudismaadega. Risti vallseljakuga, Palade teeristi kohal läbib Tubala küla Kärkla kraatri ringvall. Läänes ja kagus piirneb küla Nuutri jõega, mis siinkohal on säilitanud oma loodusliku voolusängi. 20 saj. I poolel ääristasid jõge metsaheinamaad. Kuna Tubala mägi on ida-Hiiumaal üsnagi silmapaistev pinnavorm, siis on see ka seotud muistenditega Suurest Tõllust. Küla tuntumad vaatamisväärsused on kaks pukktuulikut (Tõnise ja Tubala), Tubala rändrahn ja Tubala vai. Saja aasta eest seisis seljandikul 7-8 tuulikut.

Hinnangud:

KAV (2): hästisäilinud traditsiooniline põldudemuster teest läänes; vanemad taluhooned, tuulikud

EV (3): tänu reljeefile ilusad vaated Tubala külale ja põldudele maanteelt, ilus teeäärne mets ala lõunaosas

LV (2): Kärkla kraatri ringvall; Nuutri jõe õgvendamata osa, teeäärsed vanemad metsad põlisel metsaalal

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (2): ilus läbisõidumaastik

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Maantee-äärset vanemat männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud puisniite majandada püsimeetsana.

22. Nõmba

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 9

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Nõmba põlisküla ja tuntud mustikametsi külast loode pool kahel pool maanteed. Metsade keskel, väikesel kõrgendikul asuva külana on Nõmba jäänud maaparandusest puutumata. 1970. aastatel ehitati külla rida puust tüüp maju, nn metskonna majad, ent need on rohelistest ümbritsetud ja jätavad harmoonilise mulje. Vanemat taluhoonestust on küllalt palju säilinud, osalt ka kaunilt renoveeritud.

Hinnangud:

KAV (2): hästisäilinud traditsiooniline põldudemuster; vanemad rookatusedega taluhooned, muistsed pelgupaigad metsas

EV (3): maanteed ääristab ilus männimets; rohelistest ümbritsetud hoonestus jätab harmoonilise mulje

LV (2): nõmme- ja palumännikud

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (2): Nõmba ümbruses on populaarsed seene- ja marjametsad; ilus läbisõidumaastik

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Vanade taluhoonete renoveerimisel arvestada küla ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida ehitamist vanadel metsa kasvanud niisketel puisniitudel.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Maantee-äärset vanemat männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud puisniite majandada püsimeetsana.

23. Sääre – Suursadama

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5 6 8

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Suursadamat, Sääre ninal kasvavat vanemat loomännikut ja endist merelahte Hopi järve. Suursadam oli 17.-19. sajandil üks Hiiumaa tähtsamaid sadamaid ja laevaehituskeskus. Säilinud on kolm väärtuslikku hoonet – sadamaait, sepikoda ja tollimaja. Sadamaala on heakorrastatud.

Hinnangud:

KAV (2): pika ajalooaga Suursadam, säilinud väärtuslik hoonestus

EV (2): Sääre ninal asuv männik ja rannad on kohati väga maalilised

LV (2): Hopi järv, Sääre nina rannad ja mets kuuluvad Väinamere hoiuala koosseisu

IV (1): teatud määral väärtustatud

RTP (2): ala põhiliseks vaatamisväärsuseks on sadam; Sääre nina pakub matkamis- ja puhkamisvõimalusi

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;

Vältida ehitamist endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist hoiuala metsades.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

vt ka Kuri-Tähva–Sääre osa-üldplaneeringuga (“Dagopen” OÜ Projektbüroo 2001).

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

24. Kuri – Hellamaa – Hagaste rannikumaastik

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 5 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Kuri, Värssu, Puliste ja Hagaste ja Hellamaa põliskülasid ning osa Tempa külast, samuti Hellamaa ja Rambis rahusid. Tegemist on atraktiivse avatud rannikumaastikuga, kust piki rannikuäärset kõrgemat seljandikku kulgevalt maanteelt avaneb kaunis merevaade. Selliseid kohti Hiiumaal eriti rohkem pole. Kuri, Värssu, Puliste ja Hagaste külades on kahel pool maanteed võrdlemisi hästi säilinud sajandi esimese poole põldudemuster, Hellamaa kandis on tehtud rohkem maaparandust. Osa põlde on sööti jäänud ja võsastumas. Mingil määral on säilinud ka rannaniidud suhteliselt tihedate kadastike näol, karjatatud alad on väikesed. Alal leidub ka mitmeid puisniite ja -karjamaid, osa neist on hooldatud (Kuri-Paavle).

Väga hästi on säilinud piirkonna asustumusmuster – hävinud talukohti peaaegu pole. Ajaloolist huvi pakuvad Kuri apostliku õigeusu kiriku varemed (1889-90), koolimaja, kalmistu ja preestrimaja, Värssu kabel, Tempa savitööstuse asukoht, Hellamaa tuulik (1848) ning vanemad taluehitised. Kuri ja Hellamaa vahel, ilusas kadastikus, asub külade ühine jaanitule- ja kiigeplats, samas käiakse ka ujumas.

Hinnangud:

KAV (3): küllaltki hästisäilinud traditsiooniline maastikumuster; Kuri kirik, koolimaja ja kalmistu; vanad hästisäilinud taluhooned, Hellamaa tuulik jt objektid

EV (3): väga kaunid merevaated tänu maastiku avatusele ja reljefile

LV (2): suur osa rannikust, sh rannaniidud ja maanteest ida poole jäävad põllumaad, kuuluvad Väinamere hoiuala koosseisu; Kuri – Hellamaa hoiualal leidub nii hooldatud kui hooldamata puisniite

IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud

RTP (2): ilus läbisõidumaastik ja rattamarsruut; kiigeplatsi ja ujumiskoha näol on olemas ka hea peatuspaik

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a)

kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.
Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel, endistel ja praegustel rannaniitudel.
Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.
Vältida ehitamist vanadel metsa kasvanud niisketel puisniitudel.
Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.
Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.
Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite, harvendada kadastikke ja puhastada neid männi- ja lehtpuuvõsast.
Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.
Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.
Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.
Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.
Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite taastada või majandada püsimeetsana.

Alale on koostatud maastikuhoolduskava (K. Hellström, 2002).

25. Viilupi ja Kalgi asunduskülad

Ala klass: II

Ala tüüp: 2

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Viilupi on ümber kunagise Suuremõisa mõisa põllu (Varesepõld) ehitatud ridajas asundusküla. Siin on säilinud enamik talukohti, millest osa on väga kaunilt renoveeritud. Osa külateest on ääristatud hästihooldatud alleega. Talude taga on siin seal hooldatud puiskarjamaid. Põllud on suuremas osas kasutuses, osalt ka võsastunud.

Kalgi külast jääb ala sisse väike teeäärne osa.

Külade vahele jäävad vana ja uus Käina maantee. Vana maantee on ääristatud mõisaegse sanglepa-alleega, mis on kõige paremini säilinud lõik.

Viilupist põhja ja kirde poole jääb Suuremõisa jõgi ning Viilupi hoiuala, kus leidub endisi puisniite ja puiskarjamaid.

Hinnangud:

KAV (2): hästisäilinud näide 1920. aastate asundusküladest, osaliselt säilinud põldudemuster; Suuremõisa sanglepaallee paremini säilinud osa

EV (2): Viilupi küla jätab traditsioonilise ja hooldatud mulje

LV (2): Viilupi hoiuala

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (2): külas peetakse hobuseid; küla asub Suuremõisa vahetus läheduses

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- põllu ja metsa piiril.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Võimalusel taastada võsastunud põllumaad.

Säilitada vanemaid puuderidu ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Võimalusel taastada endisi puisniite ja puiskarjamaid või majandada püsimeetsana.

26. Kagu-Hiiumaa

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 6 7 8 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab kõige paremini säilinud traditsioonilise maastikumustriga osa Hiiumaast, kuna maaparandust on siin tehtud väga vähe. Ka looduslikult on siin tegemist muust saarest selgesti eristuva maastikulise struktuuriga. Moreentasandikud, õhukese

mullakihiga loopealsed ja vanad rannavallid hõlmavad $\frac{3}{4}$ alast, samas leidub siin vähe mujal nii valdavaid soiseid mereliivatasandikke.

Sajandi esimesel poolel Kagu-Hiiumaal metsa sõna otseses mõttes polnudki, maad jagunesid põllu-, heina- ja karjamaadeks. Karjamaadena olid kasutusel praktiliselt kõik loopealsed, tollal valdavalt lagedad kadastikud, vaid kohati hõreda ja madala kasemetsaga kaetud. Tänapäevaks on osa loopealseid metsastunud, osa taastatud ja karjatatavad. Rannaniite leidub siin üsna vähe, kuna domineerib paeklibune kõrge rand. Heinamaadena olid varem kasutusel soised puisniidud, millest hooldatuna on säilinud vaid väheseid tükikesi, ülejäänud on metsa kasvanud. Põllumaa pindala võrreldes sajandi esimese poolega on siinkandis pigem vähenenud, kuna osa põlde on võsastunud. Siiski on põldudemuster küllalt sarnane 19. saj lõpu – 20. saj alguse omaga.

Valitsevate lubjarikaste muldade tõttu on looduslike rohumaade ning osalt ka metsade taimestik väga liigirikas, muuhulgas leidub siin palju orhideesid.

Ala võib külapiiiride ning maastikuliste piiride põhjal jagada alljärgnevateks osadeks.

Kerema – Vahtrepa – Kallaste

Alal hõlmab Kerema ja Vahtrepa põliskülasid, nende vahel asuvaid loopealseid, Kallaste metsa ning Vohilaidu (Vahtrepa MKA). Alal on hästi säilinud põldudemuster, kuid enamuse puisniite ja avatud loopealseid on metsa kasvanud. Kallaste nõmmel on taastatud suur tükk lagedat looniitu. Vahtrepal leidub karjatatud rannaniitu. Pühalepa hoiuala Kerema küla piires sisaldab endisi, veel suhteliselt hõredaid puisniite.

Vahtrepa külas asus veel 19. saj algul üks tähtsamaid sadamaid mandriga ühenduse pidamiseks. Kallaste pank (kuni 10 m kõrge ja 400 m pikk) on Hiiumaal geoloogiline haruldus ja lisaks botaaniliselt liigirikas. Siin kasvab ilus, üle 100 aasta vanune okasmets (mänd, kohati kuusk) – kunagine mõisamets, kus ka loomi karjatati. Nii Kallaste pank kui Kerema küla on seotud mitmete muistenditega. Vohilaid on madala veeseisu korral ka jala kergesti ligipääsetav ning pakub seetõttu huvi matkajatele-puhkajatele. Vohilaidu endised põllud ja rohumaad on suures osas metsaga kaetud, taastatud on osa looniitudest ja rannaniitudest, laiul karjatatakse loomi.

Nii Keremal kui Vahtrepal leidub väärtuslikke vanu taluhooneid ning kiviaia-aluseid.

Suuremõisa – Pühalepa – Hilleste – Valipe

Ala hõlmab Suuremõisa asulat, Pühalepa, Hilleste ja Valipe külasid ning Sarve maastikukaitseala Hilleste/Aruküla maadel asuvat lahustükki. Ala pärliteks on barokne Suuremõisa – Hiiumaa kõige suurem ja mõjuvõimsam mõis – ning selle läheduses asuv Pühalepa kirik, vanim kivikirik Hiiumaal.

Praegune peahoone on pärit 18. sajandi lõpust ning on üks väheseid ümberehitusteta säilinud barokkehitisi Eestis, alates 1920. a kasutusel koolina. Inglise stiilis maastikupark Suuremõisa jõest idas on võrdlemisi hästi säilinud, teisel pool jõge ja lõuna pool täiesti metsistunud. Pargi juurde kuuluvad vanad tammeallee Heltermaa ja Kärda suunal ning Käina vana maantee äärne sangleppade allee.

Pühalepa Püha Laurentsiuse kirik on rajatud tõenäoliselt juba 13. sajandil, oma praeguse kuju saanud 1860. aastatel ning taastatud 1990. aastatel. Kirikuaed on piiratud kiviaiaga, aias on kabel Suuremõisa ehitaja Ebba-Margareta Stenbocki sarkofaagiga, Kirik on ümbritsetud põlispuudest. Kiriku lähedal asuvad mõisakõrtsi varemed.

Kerema külla viiva tee ääres leidub hulk vaatamisväärsusi: Vanapagana kivi (suur rändrahn); Põhilise leppe kivid – suur kivivare, mida peetakse pronksiaja kalmeks, selle ümber puisniidulaadne puiestik; Pühalepa surnuaed ja selle tagune puisniit. Tee viib mööda Pühalepa pastoraadist, mille varemetele on ehitatud kaks eramut. Siin on säilinud kiviaeda ja põlispuid.

Suuremõisast Kärkla poole viiva tee äärde jääb ilusat karjatatud metsa ning Kummistu surnuaed, mida on hiljuti võsast puhastatud.

Hilleste küla lähedal metsas asuvad paemurrud, kust võeti kive Suuremõisa ehituseks. Külas asub ka lubjaahi, mis väidetavalt oli käigus kuni 1970-aastateni.

Valipe külas on rahvapärimuse järgi asunud linnus, hiljem ka mõis, millest säilinud veidi varemeid.

Ala mõisapõllud on siin enam-vähem säilitanud oma 19. saj lõpu kuju. Säilinud on ka kiviaedade alused, mis tähistavad mõisapõldude piire. 1920. aastatel rajati siia Suuremõisa ja Pühalepa asundused. 1980. aastatel ehitati pargitagustele mõisapõldudele sovhoositööliste elamud – nii korrusmaju kui väike eramu-rajoon.

Aruküla – Soonlepa – Heltermaa

Ala hõlmab Aruküla põlisküla, Heltermaa sadamat ja Soonlepa karjamõisa ning asundusküla. Põllumaa oli siin napp, kehvadest karjamaadest loopealsetel aga puudust polnud, heinamaad asusid enamasti küladest kaugel, Suuremõisast lääne ja loode pool. 20. saj alguse põldudemuster on siin võrdlemisi hästi säilinud, kuigi osa põlde on ka võsastunud (Soonlepas). Männikusse kasvanud looniite on viimastel aastatel jõuliselt taastatud ning hooldatakse peamiselt lammaste ja hobustega (Sarve MKA, Aruküla skv). Heltermaa kandis leidub ka veel väga haruldasi lookaasikuid mitmeharuliste jändrike kaskedega. Varasematel aegadel oli siin väga avatud maastik madalakspügatud kadakate, kasepõõsaste jt põõsastega. Meri paistis sadamale lähenedes juba kaugelt. Aruküla-Heltermaa (ja Sarve) kant oli vanasti Hiiumaa üks vaesemaid, viletsate maade ja ka kehvade kalavete tõttu.

Sadam rajati Heltermaale 19. saj I poolel Vahtrepa sadamat asendama. Järk-järgult tekkis siia väike küla. Kitsas puusild asendati 1970. aastate alguses sadamakaiga, mille ehitamiseks veeti kokku hulk ümbruskonna kiviaedu. 1990. aastate lõpul ehitati uus sadamahoone, vana lammutati. 2010. a ehitati väikelaevade sadam. 1958. aastast asub siin Heltermaa Mere-Hüdrometeoroloogia Jaam. Säilinud on osaliselt ka 19. saj ehitatud kõrtsihoone (praegu käsitööpood).

Soonlepa mõis asutati 1777. a. Mõisapõlde ümbritsesid varem pikad kiviaiad, mis osaliselt on säilinud. Mõisa peahoone on hävinud, kõrvalhooned on osalt heas korras,

osalt varemets. Soonlepa on üks suurimaid ja väärtuslikumaid karjamõisa-komplekse Hiiumaal.

Sarve poolsaar

Ala hõlmab Sarve küla maid ja Sarve MKA-d. Ka siin asuvad põllud keset endisi karjamaid – loopealseid. Küla heinamaad asusid kaugemal. Sarve küla lõunapoolses osas on väike hooldatud Hindre puisniit. Küla põllud on hästi säilinud, kohti isegi koos kiviaedadega. Talukohtadest on mitmeid hävinud, vanadest hoonetest on alles mõningaid pooleldi paekivist seintega ehitisi. Kohati on säilinud vana teedevõrk. Maantee piki idakallast ehitati nõukogude perioodil. Tänu taastamistöödele avaneb siit ilusaid vaateid merele, kuigi enamasti on rand männiga kinni kasvanud. Ka mujal Sarvel on loopealseid ulatuslikult taastatud.

Loopealsete taimestik on üldiselt väga mosaiikne, leidub kase ja männitukki, tihedamaid ja hõredamaid kadastikke ning lagendikke, millest osa on märjal aastaajal üleujutatud. Kohati paljandub aluspõhja paekivi, kohati on tegemist klibuvallidega. Tegemist on Läänemere regioonis vähelevinud ökosüsteemidega. Ala on väga rikas haruldaste taimeliikide (sh orhideed) ja -koosluste poolest. Ka sambla- ja samblikefloora on liigirikas.

Hinnangud kogu alale:

KAV (3): hästisäilinud traditsiooniline maastikumuster, Pühalepa kirik, kalmistud, Suuremõisa ja Soonlepa mõisad, alleed jne

EV (3): üldiselt väga kaunid ja vaheldusrikkad maastikud

LV (3): palju säilinud ja taastatud unikaalseid poollooduslikke kooslusi (loopealsed), liigirikkaid loometsi; Vahtrepa MKA; Sarve MKA, Pühalepa hoiuala, Väinamere hoiuala

IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud, eriti Suuremõisa ja Sarve piirkond

RTP (3): Heltermaa sadam; palju ajaloolist huvi pakkuvaid vaatamisväärsusi; head võimalused loodusturismi arendamiseks

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a)

kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.
Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel (sh lagedad looniidud), endistel ja praegustel rannaniitudel.
Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.
Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde (v a Heltermaa sadamas).
Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.
Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.
Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite, looniite ja puisniite.
Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.
Võimalusel taastada võsastunud põllumaad.
Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.
Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.
Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana või osalt taastada, kui on tagatud edaspidine hooldus.

27. Salinõmme – Õunaku

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Salinõmme ja Õunaku poolsaari, nende vahele jäävaid rannaniite ning Õunaku mäge. Salinõmme on kunagi olnud saar, mida tänaseks ühendab Hiiumaaga kõrge teetamm üle madala üleujutatava soolakulise niidu. 19. sajandil oli siin suuremõisa karjamõis, mille maadele rajati 1920. aastatel asundus. Põldudemuster on hästi säilinud, kuid karjamaad ja rannaniidud on enamikus metsa kasvanud. Säilinud on enamik talukohti. Salinõmme soolak kuulub Hiiumaa laidude MKA sihtkaitsvööndisse. Salinõmme sadamast saab paadiga laidudele sõita.

Õunaku poolsaarel asustus puudub, tegemist on madala ja ulatusliku avatud rannaniiduga. Õunaku mägi on omapärane seljandik keset tasast maastikku, kus varem laiusid puisniidud, tänapäeval aga uudismaad. Seljandikul valitsevad praegu kadastikud, kunagised karjamaad kasvavad kinni. Kunagi asus siin Õunaku mõis (Aida talu kohas).

Hinnangud:

KAV (2): Salinõmmel hästisäilinud maastikumuster; Salinõmme – Õunaku rannaniidud

EV (2): Õunaku mägi oma huvitava reljeefiga; Salinõmme küla vaheldusrikas maastik

LV (3): Salinõmme soolak, Õunaku rannaniidud (Väinamere hoiuala)

IV (1): Õunaku mägi on kohalike poolt väärtustatud

RTP (2): head võimalused loodusturismi arendamiseks; sadamast pääseb laidudele

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel, endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Võimalusel taastada võsastunud põllumaad.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

28. Kagu-Hiiumaa laiud

Ala klass: I

Ala tüüp: 359

Ala tähtsus: maakondlik/riiklik

Ala kirjeldus:

Peale Hiiumaa laidude MKA alla kuuluvate laidude (Hanikatsi ja Saarnaki laid, Vareslaid, Kõrgelaid, Ahelaid, Kõverlaid, Anerahu, Langekare ja Ankrurahu) on väärtuslike maastike hulka arvatud ka Kaevatsi ja Heinlaid. Viimased kuuluvad Hiiumaa suuremate laidude hulka ning olid sajandi I poolel asustatud, nagu ka Hanikatsi ja Saarnaki laiud. Kaevatsi laid on madala veeseisu korral ka jala kergesti ligipääsetav ning pakub seetõttu huvi matkajatele-puhkajatele.

Laidude kaitseala asutati vabariikliku kaitsealana 1971. a, et kaitsta sealset liigirikast taimestikku ja linnustikku. Liigirikkus on olnud seotud ka laidude traditsioonilise kasutusega. Heinamaadena kasutati: Hein-, Vares-, Kõrge-, Kõver- ja Ahelaidu ning Hanerahu. Asustatud laidudel leidis nii põllu-, heina- kui karjamaad. Taluhooneid ja kiviaedu on säilinud Saarnakil ja Hanikatsil. Praegu niidetakse endisi põlde ja karjatatakse lambaid vaid Saarnakil, Hanikatsil ja Kaevatsil, mis sellest hoolimata järjest enam võsastuvad. Heinlaid on täiesti metsa kasvanud.

Hinnangud:

KAV (3): Saarnaki ja Hanikatsi laiud säilinud maastikumuster ja taluhooned

EV (2): varieerub olenevalt laidude hooldusest

LV (3): palju säilinud unikaalseid poollooduslikke kooslusi

IV (3): Hiiumaal väga kõrgelt väärtustatud

RTP (2): laiud on atraktiivsed, kuid samas väga tundlikud puhkealadena

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Üldiselt vältida elamuehitust laidudel.

Säilitada olemasolevaid vanu taluhooneid.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Hooldada ja võimalusel taastada aruniite (endisi põlde), kadastikke, rannaniite ja looniite.

Käina osavalla väärtuslikud maastikud

Käina osavalla väärtuslike maastike nimekiri

29. Käina põllumaastik koos kihelkonnakeskusega
30. Kassari
31. Kaigutsi küla
32. Taterma – Kuriste

29. Käina põllumaastik koos kihelkonnakeskusega

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 5 6 7

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab kogu Käina ümbruse ajaloolise ulatusega põllumajandusmaastikku Vaemla Niidikülalt idas kuni Nõmmekülani läänes ja Nasva külani edelas. Põhja pool piirneb ala metsade ja osalt uudismaadega. Ala sisse jäävad ka rannaniidud Vaemla jõest kuni Jausa külani ning pool Käina lahte.

Käina ümbrust on kutsutud Hiiumaa viljaaidaks, kuna siinne viirsavitasandike pinnas on viljakam kui mujal saarel. Ka on tegemist saare suurimate põliste põllumassiividega. Ala on enamasti tasane. Suuri põlluvälju liigendavad põlispuudest ja viljapuuadadest ümbritsetud, sageli ridaja kujuga külad, avaral maastikul paistavad kaugele ka Putkaste ja Vaemla mõisapargid. Käina – Putkaste – Vaemla piirkonnas on hästi säilinud mõisamaastik põldude ja rannaniitudega. Siinsetest asundusküladest on alles ainult Vaemla Niidiküla. Põllu ja Rehe asundused hävitati Putkaste lennuvälja rajamisel 1940. aastatel.

Putkaste mõis on üks vanimaid eramõisu Hiiumaal. Peahoone on ümberehitatud kujul säilinud, samuti osa kõrvalhooneid. 1934-38 töötas siin põllutöökool, alates 1944. a. asus siin Putkaste sovhoosi keskus. Park on osaliselt säilinud.

Vaemla mõisa hooned on hävinud või varemetes, v a villavabrik. Mingil määral hooldatud Vaemla mõisapark on liigirikkamaid parke Hiiumaal.

Mõisamaastikust põhja ja loode poole jäävad põliskülad: Kogri, Villemi, Allika, Moka, Määltse, Kolga, Nõmme ja Selja küla. 19 saj lõpul tekkisid Mäe, Vaku, Ristivälja ja Kreiandi külad, popsiküladena mõisatöölise jaoks. Nõukogude perioodil on külad tunduvalt hõrenenud, ehedamana on säilinud Moka rida/tänavküla. Põlde on tublisti laiendatud külade vahel asunud puisniitude ja karjamaade arvelt. Nasva küla erineb

teistest oma mosaiikse maakasutuse poolest. Puulaiu kõrts on üks vanemaid säilinud kõrtsihooneid Hiiumaal.

Käina asula praegune ilme on suuresti kujunenud nõukogude perioodil. Sel ajal ehitati välja suured tootmiskompleksid ja kolhoosikeskus, korruselamute rajoon ning hulgaliselt väikeelamuid. Põlise kihelkonnakeskuse varasemat ajalugu meenutavad kirikuvaremed, pastoraat, vallamaja ja peatee-äärne asustus, sh Rudolf Tobiase lapsepõlvekodu, nüüdne muuseum. Käina Püha Martini kirik hävis 1941. a. Pastoraat ehitati nõukogude perioodil ümber töökojaks. Kiriku ja pastoraadi ümbruse pargist ja surnuaiast on säilinud üksikuid põlispuid ning kivirist.

Käina lahe äärseid rannaniite ja roostikke on traditsiooniliselt kasutatud karjatamiseks. 1998. aastast kuuluvad need Käina lahe – Kassari MKA koosseisu (Käina skv), mis on ka rahvusvahelise tähtsusega märgala (Ramsari ala). Käina laht on õieti madal rannikujärv 40 suurema ja väiksema laiuga, mis on merega ühenduses 3 kanali kaudu. Kanalite lüüside abil reguleeritakse veetaset lahes. Käina lahes leidub tervisemuda. Laht ning seda ääristavad roostikud ja rannaniidud on väga olulised lindude pesitsuspaigad, samuti puhke- ja toitumispaid rändlindudele.

Hinnangud:

KAV (3): võrdlemisi hästi säilinud põldude- ja asustumuster ning osaliselt ka teedevõrk; väärtuslikud elemendid: säilinud taluhoonestus, mõisakeskused, Käina kiriku varemed, vallamaja jt ajaloolised ehitised

EV (2): avarus ja kauged vaated nii põllumaastikul kui rannaniitudel; säilinud taluhoonestus jm

LV (3): nii Käina lahe- kui Vaemla ja Jausa lahe-äärsed hooldatud rannaniidud (Käina lahe – Kassari MKA ja Väinamere hoiuala)

IV (1): väärtustatud on peamiselt Käina laht

RTP (2): turisti ja puhkaja jaoks on olulised muuhulgas Käina Tuuletorn, Käina lahe kaitseala, Vaemla villavabrik, mõisakeskused ja kirikuvaremed jne, lähedal populaarne suvituspiirkond Kassari näol.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel, endistel ja praegustel

rannaniitudel.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaaadele.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

30. Kassari

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 7 9

Ala tähtsus: maakondlik/riiklik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab tervet Kassari saart koos Reigi saare ning Käina lahega (osaliselt), kuuludes tervikuna Käina lahe – Kassari maastikukaitseala koosseisu (poolsaar kaitse all juba alates 1971. a.). Kassari on üldiselt tasase reljeefiga, silmapaistvaim pinnavorm on kirde-edelasuunaline seljandik, mis kruusakavandamisega on kahjuks tunduvalt madalamaks kujundatud. Seljandik lõpeb pika kitsa maasäärega Sääretirbil (tuntuim poolsaare looduslikest vaatamisväärsustest). Kassaris on kaks põlisküla – Esi- ja Taguküla ning kaks asundust – endiste Kassari ja Orjaku mõisa maadel.

Väga hästi on säilinud traditsiooniline põldudemuster, põllud on ka valdavalt heinamaadena kasutuses. Küllalt palju on hooldatud rannaniite (peamiselt Käina ja Õunaku lahe ääres). Puisniidud on üldiselt metsa kasvanud, kuid on ka metsakooslustena liigirikkad ja huvitavad. Sääre puisniidu osa on kasutuses peoplatsina. Kunagised avarad vaated tänu lagedatele karjamaadele on küll enamasti kadaka ja männiga kinni kasvanud, kuid leidub ka taastatud karjamaid ja vaateid. Hõredamates kadastikes Kassaril (ja Reigi saarel) võib näha väga suuri, vahel ka puukujulisi kadakaid. Madalaid kadastikke leidub peamiselt endistes kruusavõtu kohtades (Veskimäel).

Kunagi oli Kassari päriselt saar, esimesed sillad ehitati tõenäoliselt 17. sajandil ja Kassari-Vaemla teetamm 19. saj lõpul.

Saare kaks põlisküla on Esi- ja Taguküla. Esiküla on peaaegu tänavküla oma talude tiheda asetusega, Taguküla hoonestus jääb enamasti haljastuse sisse. Kassari Kiisikülad ehitati mõisamoonakatele 19. saj lõpul ja seal on säilinud üksikuid algupärasteid elamuid.

Orjaku mäel asuvad põlispõllud on kahjuks suures osas elamukruntideks planeeritud, muud põlised põllumaad Orjaku, Kassari ja Esikülas on valdavalt põllumajanduslikus kasutuses.

Orjaku mõis eksisteeris juba 16. sajandil. Säilinud ja renoveeritud hooned on kasutusel turismikompleksina, kivivärvad on ennistatud.

Kassari mõis eraldati Vaemla mõisast 18. sajandil. Mõisa hoonetest on paremini säilinud kärnerimaja ning valitsejamaja. Viimases on asunud Kassari algkool (1932-65) ning alates 1967. aastast muuseum. Pargis on säilinud piirdemüür, põlispuid (sh Hiiumaa kõige jämedam pärn?) ja mõisakeskuse ümbruses istutatud puuderühmi ja allée. Kaugemal asusid kaks kõrtsi (Mäeküla), kuivati ning hollandi tuulik Veskimäel, mis on taastatud.

Orjaku sadam, üle 100 a vana, on olnud oluline kaubasadam, purjekate talvesadam, Nõukogude perioodil "Hiiu Kaluri" valduses jahtklubina, 1990. aastatel väljus siit Saaremaa parvlaev, nüüd on kujunenud turismi- ja kogukonnakeskuseks.

Ajaloolist ja kultuurilist huvi pakkuvaid objekte peale mõisakeskuste on üsna palju: Kassari kabel ning kalmistu, kus leidub tuntud isikute haudu; Kassari paekivist seltsimaja (kunagine Mäeküla kõrts, kool jne); Ristete pukktuulik; Aino ja Oskar Kallase suvekodu 1924-38 (kunagine kordonihoone) jne jne.

Hinnangud:

KAV (3): Hästisäilinud põldudemuster, traditsioonilise ilmega külad, mõisakeskused

EV (3): avarad vaated merele ja Käina lahele tänu hooldatud rannaniitudele, traditsioonilise ilmega külad, Sääre tirbi maastikud

LV (3): on osa Käina lahe – Kassari maastikukaitsealast; enamuse saarest kuulub piiranguvööndisse

IV (3): Kassari on väga kõrgelt väärtustatud nii kohalikult kui maakondlikult; ala on seotud mitmete muistenditega

RTP (3): turismi seisukohast üks olulisemaid ja populaarsemaid paiku Hiiumaal; puhkajasõbralik maastik, palju majutuskohti ja vaatamisväärsusi; Orjaku sadam on kujunenud turismi- ja kogukonnakeskuseks.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel (sh lagedad looniidud), endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Tühjalt seisvad endised kolhoosi tootmishooned tuleks kas kasutusele võtta või lammutada.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja looniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele (lubada viljapuid ja -põõsaid).

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana. Valikuliselt võiks puisniite taastada, kui on tagatud hilisem hooldus niitmise või karjatamisega.

vt ka Kassari maastikuhoolduskava (K. Hellström 2007)

31. Kaigutsi küla

Ala klass: II

Ala tüüp: 2

Ala pindala: 285 ha

Ala asukoht: Hiiu maakond, Käina vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Kaigutsi on põlisküla kunagises jõukas põllumajanduspiirkonnas. Siin elas üks tuntumaid hiiu nalja viskajaid Miku Kaarel. Küla on olulise väärtusega oma hästisäilinud vanemate taluhoonete (sh kolm pukktuulikut) tõttu. Põllumajandusmaastik küla ümber on aga pärit nõukogude perioodist. Endiste puisniitude ja –karjamaade asemel laiuvad ümber küla suured uudismaad, mis on kõik põllumajanduslikus kasutuses.

Hinnangud:

KAV (2): ala peamiseks väärtuseks on vanad taluhooned ja tuulikud

EV (2): varieeruv, olenevalt taluhoonete seisukorrast ja teeservade hooldusest

LV (1): puudub

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (1): võiks kujuneda vaatamisväärsuseks oma säilinud taluarhitektuuri tõttu.

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooned tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- põldude/rohumaade servaalad vastu metsa teede ja muu taristu läheduses.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

32. Taterma – Kuriste

Ala klass: II

Ala tüüp: 38

Ala pindala: 176 ha

Ala asukoht: Hiiu maakond, Käina vald

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala koosneb kahest väikesest külast – Taterma ja Kuriste külast. Taterma on põlisküla, kuid säilinud talukohad jäävad alast põhja poole. Ala sees on uuem hoonestus kirikust edelas. Kuriste küla on ilmselt tekkinud 19. saj. lõpul Kuriste kirikumõisa maadele. Taterma küla keskmes asub Emmaste apostliku õigeusu kirik (tuntud ka Kuriste vene kiriku nime all, ehitatud 1890). Võimalik, et Kuriste mõisa maad jagati talupoegadele tasuta vene usku pöördumise eest.

Traditsiooniline põllumaastik säilinud ei ole – põhjas ja idas piirnevad külad uudismaadega, mis on kõik põllumajanduslikku kasutuses. Teed ääristav vanem männimets on varem olnud puiskarjamaa.

Hinnangud:

KAV (3): tegemist on kõige paremini säilinud õigeusu kirikuga Hiiumaal

EV (2): kõige huvitavam ja ilusam on kiriku ümbrus, samuti teed ääristav vanem hõre männimets

LV (2): väärtuslik on teed ääristav vanem männimets ja suured puukujulised kadakad

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (2): taastatud Kuriste kirik, koolimaja ja kirikuaed on omapärane ja Hiiumaal pea ainulaadne vaatamisväärsus

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuriga.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- põldude/rohumaade servaalad teede ja muu taristu läheduses.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Vältida ehitamist teeäärsesse männimetsa.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohuma peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Emmaste osavalla väärtuslikud maastikud

Emmaste osavalla väärtuslike maastike nimekiri

33. Jausa
34. Valgu – Harju – Prassi
35. Viiri – Emmaste - Tilga
36. Sõru – Hindu – Tohvri
37. Vanamõisa
38. Õngu – Mänspe – Haldi
39. Leemeti mäed

33. Jausa

Ala klass: II

Ala tüüp: 2 5

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Jausa küla oli iseseisvusajal üks suuremaid külasid Hiiumaal. Kunagine kaluriküla koosneb kahest osast – üks jääb Jausa jõe ja teine Jausa lahe äärde, eraldusjooneks Käina-Emmaste maantee. Talud asetsevad enamasti reas piki külateed, taluõuedes kasvab palju põlispuid. Põldudest on saanud rohumaad, enamuses kasutamata, ja piki kraave kasvavad puude ja põõsaste ribad. Jõge ääristab tihe võsariba, varem olid heinamaad jõeperveni niidetud. Jõe ääres asub ainus säilinud vesiveski Hiiumaal. Jausa lahe äärsed rannaniidud on taastamisel ja kasutuses karjamaana.

Säilinud on mitmeid nn kaptenielamuid, vanemaid taluhooneid, Tooma talu tuulik ning vana külakool.

Nõukogude perioodil rajati aiand kasvuhoonetega, korruselamuid ning kolhoosidevaheline lasteaed.

Hinnangud:

KAV (3): osaliselt säilinud põldudemuster, vanad külastruktuur, taluhooned ja kaptenielamud, vesiveski

EV (2): varieerub, sõltudes peamiselt talude, nende ümbruse ja teeservade hooldatusest

LV (2): rannaniidud (Väinamere hoiuala), Jausa jõe looklevad lõigud

IV (1): kohalike poolt väärtustatud

RTP (1): sobib suvituskülaks

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Küla sobib elamu- ja suvilaehituseks. Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel, endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Võimalusel avada vaateid jõele, harvendades sealset puittaimestikku.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Endisi lehtmetsaga kaetud puisniite majandada püsimeetsana.

34. Valgu – Harju – Prassi

Ala klass: II

Ala tüüp: 2

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Käina – Emmaste maantee ääres asuvaid Valgu, Harju ja Prassi põliskülasid. Külad on koondunud vallseljakutele keset madalaid ja soiseid tasandikke, kus kunagi laiusid lõputud metsaheina- ja karjamaad. Tänapäev, nõukogude perioodil väljakujunenud põllumajandusmaastik pakub avaraid vaateid ülesharitud uudismaadele

kunagiste külapõldude taga. Põllu- ja rohumaad on valdavalt kasutuses. Maanteed on küll uuemal ajal õgvendatud, kuid põhiliselt järgib see oma põlist kulgu. Huvipakkuv on teeäärne taluhoonestus põlispuid ja aedadega. Valgu külas leidub ka jõukate meremeeste uuemat tüüpi elumaju iseseisvusajast. Harju külas on säilinud kaks pukktuulikut. Prassi külast on leitud vana asula- ja rauasulatuskoht. Prassi rabast võeti turvast juba möödunud sajandi algul. Keset raba asub üks lõuna-Hiiumaa väheseid järvi – Prassi järv.

Hinnangud:

KAV (2): vanemad taluhooned ja nn kaptenimajad, tuulikud, Prassi arheoloogiamälestised

EV (2): avar põllumajandusmaastik erinevatest aegadest pärit taluhoonestusega

LV (2): Prassi järv ja raba on Tilga LKA-l

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (2): ilus läbisõidumaastik

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Endisi lehtmetsaga kaetud puisniite majandada püsimeetsana.

37. Viiri – Emmaste – Tilga

Ala klass: I

Ala tüüp: 2 5 6 7

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Tilga ja Tärkma külasid, endisi Nõmme ja Viiterna külasid, mis nüüd kuuluvad Emmaste asula sisse, endist Emmaste mõisakeskust ning Viiri, Lepiku ja Rannaküla (sh end. Peeksu asundus). Maastikuliselt võib ala jagada kahte erinevasse ossa:

- 1) Emmaste mõisa – Viiri vaheline nn mõisamaastik avarate põldude ja rannaniitudega
- 2) Tilga – Tärkma – Nõmme männikute, endiste puisniitude ja väikepõldude piirkond.

Emmaste – Viiri

Ala dominandiks on endine Emmaste mõisakeskus. Maareformi järel asus mõisa peahoonesse (ümber ehitatud) algkool, praegu põhikool. Mõisapark põlispuuudega on osaliselt säilinud ja korrastatud.

Ala põliskülade hulka kuuluvad ridaja iseloomuga Viiri ja Lepiku. Peeksu ja Rannaküla on Emmaste mõisa tükeldamisest tekkinud asundused. Viiril väärivad tähelepanu teeärsed küllaltki hästi hooldatud ja traditsioonilise ilmega taluhooned ning külakool (1878). Ka Lepiku küla on säilitanud traditsioonilise ilme. Rannakülas/Peeksul leidub tillukesi asunikumaju, millest osa on veel originaalkujul säilinud.

Emmaste ümbruses on põllud säilitanud oma mõisaaegse kuju, Viiri – Lepiku vahel on neid laiendatud. Rannaniidud olid kolhoosiaja lõpuni kasutuses ning tänu sellele veel võsastumata. Üle põldude ja rannaniidu avaneb Ollima kraavi lähedal maanteelt ilus vaade merele.

Tilga - Tärkma – Nõmme

Emmastesse kujunes väike kihelkonnakeskus 1920. aastatel. Kunagise Nõmme kõrtsi lähedusse maantee äärde ehitati kauplused, meierei, söögimaja, postkontor, rahvamaja, raamatukogu ja paar linnatüüpi elamut. Nõukogude perioodil sai kihelkonnakeskusest kolhoosikeskus, meiereist võitööstus, kerkis korrusmajade rajoon, suur lasteaed ja tohutu klubihoone.

Emmaste kirik (1867) ja pastoraat (praegu ambulatoorium) paiknevad männimetsas. Praegune vallamaja on ümber ehitatud endisest postkontorist.

Tilga põliskülas pakub huvi nii teeäärne vanem hoonestus kui lõuna-Hiiumaal haruldane männimets – üle saja-aastane Tilga männik.

Tärkma põliskülas kasvab tee ääres vana ohvritamm. Tärkma rannas asusid 19. saj alguses soolakojad ja sajandi lõpus telliseahjud. Siit algas talitee Soelale. Tärkma

rannakarjamaad ja puisniit (Saeniit) olid osaliselt kasutuses veel nõukogude perioodi lõpul.

Hinnangud:

KAV (3): teeäärne asustus (ajaloo kontsentraat), säilinud põllumaad, ohvritamm

EV (3): ilus hooldatud põllumajandusmaastik, ilusad vaated küladele maanteedelt

LV (3): rannakarjamaad ja Saeniit kuuluvad Väinamere hoiuala koosseisu; Tilga männik on Tilga LKA

IV (1): kohalike poolt väärtustatud

RTP (2): ilus läbisõidumaastik mitmete vaatamisväärsustega

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja lagedatel rohumaadel.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Endisi vanema lehtmetsaga kaetud puisniite majandada püsimeetsana, osaliselt võiks ka taastada.

Emmaste korruselamute ümbrust võiks täiendavalt haljastada.

36. Sõru – Hindu – Tohvri

Ala klass: I

Ala tüüp: 3 5 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Sõru, Pärna ja Reheselja põliskülasid ning endisi Hindu ja Tohvri külade maid. Vana tee, mis kulgeb piki rannikut Pärnalt Tohvri poole, pakub ilusaid merevaateid. Põllu- ja rohumaad on rohkem kasutuses Pärna ja Reheselja külas, mujal vähem. Tohvri ja Hindu kunagised põllud ning karjamaad on suures osas võsastunud. Avatuna on säilinud Tohvri rannaniidud. Siin-seal (Tohvris, Sõru-Reheselja vahel) leidub puisniidu-ilmelist liigirikast lehtmetsa.

Sõru sadam, mille ehitamist alustati 19. saj lõpus, asub tegelikult Pärna külas. Sõru on põhiliselt olnud kalasadam, alates 1998. a ka Hiiumaa – Saaremaa vahelise parvlaeva sadam. Sadama lähedal, endises kaluribrigaadi majas asub Sõru muuseum. Kunagise Sõru kabeli ja kalmistu asukohta tähistab mälestuskivi. Sadamas ja rannas korraldatakse suveüritusi.

Sõru sadama lähedal asub nõukogude perioodil väljaehitatud piirivalvekordon. Tohvriale rajati kindlustusi juba enne I Maailmasõda, neile lisandusid kaitserajatised ja kasarmud aastatel 1940-41. Ala militariseerimisega hävitati Tohvri ja Hindu külad.

Ajaloolist huvi pakuvad veel Tohvri liini meremärgid (1934), Sõru küla rannakaevud, lautri- ja laevaehituskohad.

Hinnangud:

KAV (2): militaarajaloo seisukohast oluline ala; kohati hästisäilinud taluhooned

EV (3): kaunis rannikumaastik merevaadetega, võrdlemisi heas korras talu- ja muud hooned

LV (2): endised aru- ja puisniidud; rannaniidud

IV (2): Hiiumaal üsna kõrgelt väärtustatud

RTP (3): ideaalne maastik matkamiseks ja rattasõitudeks; leidub ka liivaranda ja häid ujumiskohti

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;

- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;

Vältida ehitamist põllumassiividel, endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde (Sõru sadamas võib väiketuuliku püstitamist siiski kaaluda).

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite ja aruniite.

Vältida metsaistutamist põllu- ja rohumaadele.

Säilitada ja võimalusel avada merevaateid.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

37. Vanamõisa

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab peamiselt Vanamõisa lahe ja Nõrga neeme ääres asuvaid rannaniite (maastiku piir kattub hoiuala piiriga). Tegemist on mitmekesise rannikumaastikuga ja väärtusliku linnu-alaga, mis on karjamaana taas kasutuses.

Hinnangud:

KAV (2): rannaniit kui traditsioonilise külamaastiku osa

EV (2): mitmekesine rannamaastik

LV (3): rannaniidud Vanamõisa lahe hoiualal

IV (1): üsna väike väärtus

RTP (1): ala on võrdlemisi raskesti ligipääsetav

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Ala ei sobi elamuehituseks, kuna on madal ja omab väärtust eelkõige linnu-alana.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.

38. Õngu – Mänspe – Haldi

Ala klass: II

Ala tüüp: 3 5 9

Ala tähtsus: kohalik

Ala kirjeldus:

Ala hõlmab Õngu ja Mänspe põliskülasid Mardihansu lahe ääres ning Haldi nina ja küla. Ala läbib vana Õngu – Mänspe tee, mille äärsed metsad on paraku suures osas raiutud. Õngu oli omal ajal suhteliselt suur sumbja tuumikuga rannaküla, kus elas meresõitjaid ja paadiehitajaid. Siinne rand oli iseseisvusajal üks tähtsamaid metsamaterjali väljaveo laadimisplatse. Sõja ajal ja sõjajärgsetel aastatel jäi küla peaaegu tühjaks väljarände tõttu. Õngu ojal on olnud veski juba 16. sajandil. Tamm ja paisjärv taastati kalakasvatuse tarbeks 1980. aastatel, vanast kohast veidi ülalpool. Õngu külas ja küla ümbruses leidub jugapuid.

Mänspäe külas on väike kabel (1908) koos kalmistuga. Lähedal asub Mänspäe endine koolihoone, kus sai alguse Hiiumaa koduloomuuseumi kogu. Kalmistust põhja pool kasvab kaitsealune Jaaksoni tamm.

Haldi külas on hästi säilinud taluasustus ja küla peamine põlluväli.

Põllumajanduslikku maakasutust on rohkem Õngul ja Haldil, Mänspe põllu- ja rohumaad enamasti kasutuseta ja võsastunud. Rannaniidud on võsastunud. Ala peamisteks väärtusteks on säilinud vanad metsad, looklev Õngu oja ja paisjärv.

Hinnangud:

KAV (2): külade ehituslik pärand, Mänspe kabel ja kalmistu, Mänspe kool jm

EV (2): ilusad külad, Mänspe kabel ja kalmistu, ilusad vanad metsad (need mis veel raiumata), Õngu rand ja paisjärv

LV (2): Õngu oja, vanemad metsad, Mänspe ja Õngu liivased rannaniidud

IV (1): teatud määral väärtustatud

RTP (3): kogu ala sobib puhkamiseks/suvitamiseks ning on heaks lähtekohaks matkadele Kõpu või sise-Hiiumaa suunas; vana Õngu – Mänspe tee sobib matkamiseks ja rattasõiduks

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel arvestada külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.

Külad sobivad elamuehituseks, kuid uusi hooneid tuleb hoolikalt maastikku sobitada, võimalusel olemasoleva haljastuse sisse.

Sobivad ehituskohad on:

- endised taluasemed teede ja muu taristu läheduses;
- kuivade/kuivendatud rohumaade servaalad, võsastunud või noore metsaga (< 40a) kaetud endised põllud ja rohumaad teede ja muu taristu läheduses;.

Vältida ehitamist põllumassiividel ja endistel ja praegustel rannaniitudel.

Vältida ehitamist põlistes okas- ja segametsades.

Vältida ehitamist vanadele metsa kasvanud niisketele puisniitudele.

Vältida tuulegeneraatorite püstitamist mere äärde.

Vältida päikesepaneelide paigaldamist maantee ja külateede äärde.

Vältida külateede ümberehitust ja õgvendamist.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Avatud põllumaa ja kultuurrohumaad peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.

Hooldada ja võimalusel taastada rannaniite.

Säilitada vanemaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.

Vanemat (> 60a) männi- ja segametsa (okas- ja lehtpuud) majandada püsimeetsana.

Endisi lehtmetsaga kaetud ja väärtusliku taimestikuga (kaitsealused liigid) puisniite majandada püsimeetsana.

39. Leemeti mäed

Ala klass: II

Ala tüüp: 4 9

Ala tähtsus: maakondlik

Ala kirjeldus:

Leemeti mäed on populaarne puhkeala, mida kasutatakse orienteerumiseks ja suusatamiseks. Tegemist on künkliku luitemaastikuga, mida katavad nõmme- ja palumännikud.

Hinnangud:

KAV (1): puudub

EV (3): ilusad männikud ja Hiiumaa kohta haruldaselt vaheldusrikas reljeef

LV (3): ala sisaldab Tihu MKA Leemeti skv; luitemetsad

IV (1): maakonnas teatud määral väärtustatud

RTP (3): populaarne puhkemaastik nii orienteerumiseks kui suusatamiseks

Soovitused planeeringute koostamiseks ja ehitustingimuste seadmiseks:

Ala ei sobi elamuehituseks.

Soovitused maakasutuse ja maastikuhoolduse osas:

Metsi, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse, tuleks puhkemajanduse huvides majandada püsimeetsana.